

హరిశ్చంద్ర నాటకములు

విశ్వనాథ పత్యనారాయణ

ప్రథమ ముద్రణము
ప్రతులు ౧౦౦౦

८७

1949

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

కావ్య హరిశ్చంద్రము

పాత్రలు :

[హరిశ్చంద్రుడు; మాతంగకన్యలు; విశ్వామిత్రుడు; నక్షత్రకుడు;
చంద్రమతి; లోహితాన్యుడు; కాలకౌశికుడు;
వీరబాహుడు; రాజభటుడు.]

మాతంగ : అయ్యో ! హరిశ్చంద్రమహారాజా ! మేము గాయనులము; నాట్య
విద్యాపాఠంగతలము. మా విద్య మీయందు నెఱిగి తమదయ పడవలసి
వేరెంచివారము.

హరి : అతాంగలారా ! మీ చెవరు ?

మాతంగ : మహారాజా ! మేము విశ్వామిత్రమహర్షి కూతురుడము. కులముచేత
మాతంగకన్యలము. మీ యాదార్యము, మీ సాండిత్యము విని మీదర్శ
నార్థము వచ్చివారము. మహారాజా ! మీ రీ పదమునకే విచ్చేయుట
మా యదృష్టము. వ్యయప్రయాసల కోర్చి మీ ఆయోధ్యాభ్రంతికి
మే మెట్లు రాగలము ? ఒకవేళ వచ్చినను మేము మాతంగకన్యల మని
మమ్ము మీ సభలోనికి రాగియ్యరు.

హరి : ఓ అతాంగలారా ! మీరు మాతంగకన్యలని మీరు చెప్పిననే తెలియ
వలయును. బ్రహ్మరీయేన విశ్వామిత్రుని బిడ్డలగుట మీ మహిమను
చెప్పుచున్నది. ఓహో ! మీ సాందర్యము ఆపూర్వ స్త్రీలను తలదన్న
చున్నది. మీ విద్యాపదర్శనము తప్పకుండ జూచెదను. మిమ్ము గౌరవ
వింతుట శ్రీ గాధేయులను గౌరవించుటగా నెంచుచున్నాను.

మాతంగ : దేవర కన్యగహము సంపూర్ణముగా గలిగినది. మేము బయలుదేరి
వేళావివేషము.

(పాట)

కలిత మధుమాన నవయామినీ

రతిసమయ రసభావగామినీ!

కోర్కీ-మై పతి చూరగొనగ తన యావనము

కనరాక కన్నె చెక్కల చక్రవాకీ. కలిత.....

చట్టుప ల్పచడించి జరుగు పతి గని దాగె

గుట్టుగా జివురాకు గుమ్మువెన్నను శుకీ. కలిత.....

మింటిలో పతి వెంటవెంట రాచుకతిరుగ

దంటముప్పుల తేలెల దాగెను బలాకీ. కలిత.....

హరి : కన్యారా! శపాబాబు! జౌచిత్యము చెడకుండ మీరు చేసిన వర్ణన మిక్కటి ప్రశస్తయగ నున్నది. మీ గొంతులు శ్రుతిపరమావధులుగా నున్నవి. మీ ప్రయోగము దోషరహితముగా నున్నది. మీ యధీనయము ధౌత్యాచార్యులు గాంచినచో తమ శాస్త్రము ఫలవంతమైన దని భావింతురు.

మాతం : ప్రభూ! విద్యయొక్క చారితార్థము తమవంటి మనిశితమేధావంతులైన రసజ్ఞచేఢులయందు ప్రదర్శించుట. ధన్యలము. సెలవు తీసి కొందుము.

హరి : అదియేమి! ఊరకే పోవుదురా! మావలన నేదైన బహుమతి గ్రహించి పోవలయును. అట్లు చేయనిచో మమ్మగౌరవపరచిన ట్లగునగదా! విశ్వామిత్రమహర్షి కూతుండ్రేమి! మా కడకు వచ్చి యిట్లు రీత్ర చేతులతో దిరిగిపోవుట యేమి!

మాతం : మహారాజా! మీ ప్రశంసయే మాకు బదివేలు. మర్రియు మే మేమి యడిగిన మీ రిత్తురు?

హరి : మీ చేది యడిగిన నది యిత్తును.

మాతం : మహారాజా ! తొందరపడి యేదియు ననరాదు. సత్యము మిక్కిలి చెడ్డది. అన్నమాట తీర్పుకొనలేకపోయినచో మృత్యువరీతియు వచ్చును. అది జీవునకు ముక్తిహేతువు కాదు.

హరి : అవునమ్మా ! నే నసత్యమాడను; అడచాలను. సత్యమాడమునే యవలంబించుచున్నాను. సత్యముగా జెప్పుచున్నాను. సత్యమైన సొంతొప్పు యేదియైనను పీష్టగలను. అడుగుడు.

మాతం : మహారాజా ! ఇది చెప్పఁము. సంగతాధీనములందు మాకంటె నధికులను సొంతొప్పునైన జూచితిరా ?

హరి : చూడలేదు. యథార్థము.

మాతం : సౌందర్యమునందు మాకంటె నధికులను సొంతొప్పునైన జూచితిరా ?

హరి : చూడలేదు. నిజము.

మాతం : మేము కన్యలము. నవదళావనాభిరామలము. అనన్య లగ్న మానసలము.

హరి : నిశ్చయము.

మాతం : తన తండ్రిమాహాత్మ్యముచేత మరొకస్వర్గము సృష్టించిన విశ్వామిత్రుని తపస్సుచేత మేము రక్షితలము.

హరి : అహో ! మీ భాగ్యము.

మాతం : మా కొక్కటియే కొద్ది యున్నది. అది తమరు తీర్పుమన్నచో వనవిచేయుదుము.

హరి : నే నింతవర కది విసుటకేదా నేచియుంటిని?

మాతం : చిత్తము. 'మేము మాతంగకన్యలమా ! విశ్వామిత్రుచేత సృష్టించబడినవారము. మాయందు కలదోషము లేదు.

హరి : నిజముగా లేదు.

మాతం : ఇట్టి మాకు బతి కాదగిననా కీ భూలోకమున లేడు.

హరి : లేడు.

మాతం : కానీ, పిచ్చాను. ఆయన మీ కొక్కలే. మహారాజా ! మాయం చేశోకనుచులేదు. ఎందుచున్ను స్త్రీకరించి మా జన్మలను చరితార్థము లను నెఱుఁగెను. నేను మడిచాను. ఏది యడిగిన నది యిత్తు మని నొకపిచ్చాను.

హరి : ఏలతాంఘరా! నేనెచ్చాను. నీజమేకారి, నే నేమన్నాను? సత్య మైన బోధిక బోధనలయు చెచ్చాను. ఇది సత్యమార్గమునందు లేదు. నేను విచారించెను. ఏకత్వీద్రతనుచును.

మాతం : మా యంతటి కాంక్షయుచేత నీ వాకర్షించునుటలేదా?

హరి : కాంక్షయు నేత్రములలో జూచి యానందింపదగినది. వట్టి శరీరగత మైనది.

మాతం : మహారాజా! మా శరీరము లెంత యందమైనవో, మా మనస్సులు ఎంత యందమైనవివా! మా విద్యాప్రకాశనము నీ విప్రుడేకదా చూచితివి?

హరి : మీ శరీరము లెంత యందమైనవో మీ మనస్సు లెంత యందమైనవి. మీ మనశ్శరీరములందు తౌకికధర్మము పరాకాష్ఠ నందియున్నది. కాని మీ యాత్మలు ధర్మేతేమిగా నున్నవి. నేను వయసుమీరినవాడను. మీరు బాలికలు. నేను గృహస్థును. మీ కనురూపులైన భర్తలను వెదకికొనవలయునుగాని—

మాతం : మా మనస్సులు తమయందే తగిలినవి.

హరి : వివాహమునకు మనస్సులు తగులుట కాదు. ఆత్మ తగులవలయును. మనస్సు చంచలము. నేడు తూర్పునకు తిరుగును; తేవు పడమరకు తిరుగును.

మాతం : ఆ యాత్మను గుర్తింపట మెట్లయ్యె?

హరి : ధర్మముచేత!

మాతం : మా తిది ధర్మమే యరిపించుచున్నది. నీవు మే మేది యడిగిన నది యిత్తునంటివి. అడిగితిమి. నీవు కాదంటివి. నీ వసత్య మాడుచుంటివి.

కావ్య హరిశ్చంద్రము

హరి : సత్యాసత్యనిర్ణయ మీ మాత్రమున కాదు.

మాతం : ఏమాత్రమున నగును ?

హరి : అది మహర్షులు నిర్ణయింపదగినది.

మాతం : అరుగో! మాతండ్రిగారు. మహర్షులు బ్రహ్మర్షులు. వానినేచేయనిండు.

విశ్వామిత్రుడు : ఓయి హరిశ్చంద్రుడా! మాకు తెలిసినది. నే సత్యనిర్ణయమును చేయుచున్నాను. నీవు నా కూతుండను బెండ్లియాడినచో నీ పసత్యమార్గమున నేగినట్టివాడవుకావు.

హరి : బ్రహ్మర్షీ! నీ వాగ్మూల మట్టిదేకాని, నీమాటయందే యది యసత్యమని నూర్చి యున్నది గదా!

విశ్వా : ఓయీ! సత్యాసత్యము లట్లుంచుము. ఈ లోకమునందే సౌఖ్యము సంపాదింపదగినది. అర్థకామముల చెంట బడతృప్తి లేనివారికి ధర్మమోక్షములందు బరమసాయుజ్యము లేదు. అర్థము నీయందు రాజ్యాధీశుడై మెక్కువ పండినది. కామతృప్తి నీకు ఈ నా కూతుండ్రయందు బోలె బెజబోట్ల జరుగదు. అందాకా— వృత్తేవందము. విద్యకా— చెప్పురానంతవిద్య. విషయవతులు. తేనెపెరివంటివారు. ఈ కామదేవత నుపాసింపుము.

హరి : స్వామీ! నన్ను శత్రువుల కప్పుకెప్పు చెంతు నేమి ?

విశ్వా : అదియేమి! నా కూతుండ్రు నీకు శత్రువులా ?

హరి : స్వామీ! కామత్రోభాదు లరిగివచ్చెను. ఈ యారుగురు శత్రువుల బాని బడక ప్రభా! మోక్షమార్గగామినగు జీవుడను నేను. న న్నేల యిట్లు లాగెదవు ?

విశ్వా : ఓరి పిచ్చిజీవుడా! ధర్మకామమున నీకు జండ్రమతి యున్నది. ఆ బలమున నీ కామము నొకజేళ గెలిచితివే యరుకొందము. తక్కిన యెదుగురు శత్రువుల గెలువ సాధ్యముకాదు. కనుక వీరిని వివాహమాడి శరీరసౌఖ్యమును బూర్తిగా నైననము చేసికొమ్ము.

హరి : ప్రభూ ! తక్కిన యెనుగురిని గెలువలేముగదా యని గెలిచిన యొకరికి గూడ లొంగిపోవ్వనుట న్యాయమా ?

విశ్వా : నీ యుద్దేశ్యములో నీ పప్పుడే యీ కామమును గెలిచినట్లే అనుకొను చుంటివేమి ? వీరిని నీవు పెండ్లియాడక తప్పుదు. నీమీద నింతగూస పెట్టుకొని వచ్చిన వీరిని తిరస్కరించుటకు నీకు హృదయ మున్నదా ! నీది మనసా, రాయా !

హరి : స్వామీ ! ఈ విషయములో రాయయే.

విశ్వా : ఇంకేవిషయములోరా వెన్న ? దుర్గార్గుడా ! నా కూతుండ్ర కన్నీరు నేను చూడలేను. అయ్యో ! వారిని నీ విట్లు పరాభవింపగా వా శెంత యేడ్చుచున్నారో చూడుము.

(మూలంగకన్యల యేడుపు)

విశ్వా : ఎందుకమ్మా, అంత యేడ్చుచున్నారు ?

మూతం : తండ్రీ ! మా గో డేమని చెప్పుము ? నీవంటివానికి గూతుండ్రమైకూడ మా కీగతి పట్టినది. తండ్రీ ! మేము హరిశ్చంద్ర మహారాజును మనసార బ్రేమించితిమి. ఆయన మమ్ము నిర్దయముగా బాధించుచున్నాడు. అయ్యో ! మా యొడళ్ళు చూడుము. కండలు కట్టినవి. నాతలు పెట్టినట్లు మా శరీరములుచూడు పెట్లున్నవో ! మా జడలు ముళ్ళూడి నవి. పూవులు రాలిపోయినవి. ఒడలి గండమంతయు విచ్చిపోయినది.

విశ్వా : ఏమోయి రాజా ! మాపిల్లలను ప్రేపబైత్తములతో గొట్టినావా ?

హరి : స్వామీ నే నేపాప మెరుగను.

విశ్వా : ఓరి దుర్గార్గుడా ! ఏమి నక్కవినయము ! నీ వేపాప మెటుగ ననగా, ని న్నెవరు నమ్ముదురు ? దీనికి ప్రతీకార మేమి చేయుమందువు ?

హరి : మీ చిత్తము వచ్చినది చేయుడు.

విశ్వా : ఇదిగో నీశిశువునందు దమ్ముచున్నాను.

(తక్కుమని తన్నినధ్వని)

ఓయి హరిశ్చంద్రా! ఇప్పుడైనను నీకు బుద్ధివచ్చినదా?

హరి : స్వామీ! ఉమింపుము.

పచ్చని వింటి జోదు శర పంజర కేభర మార్దవంబునా
నచ్చరయైన మేనక కుచాంతరసీమ నుఖించి మెత్తనల్
మచ్చికపడ్డ నీదు పదమండలి రత్నశిలాగ్రకర్మశం
బిచ్చటి నా శిరస్సున మఱింతటి బాధను పొందియున్నదో?

విశ్వా : ఏమోయి, నీ యాక్షేపణ? మేము కామమాషితులము, నీవు కామ
మును జయించినవాడవునా!

హరి : ప్రభూ! నే నన్నమాట కిది న్యాయమైన యర్థము కాదు.

విశ్వా : సరే! నీ పాదము సర్వసామంతుల శిరస్సుమీద. మా పాదము నీ
శిరస్సుమీద.

హరి : చిత్తము విభేయుడను.

విశ్వా : అవరే! ఉప్పుకారము తిననా? చీమునెత్తురులు చచ్చినవా? నీ
శిరస్సున దన్నితినిగదా! క్రోధములేదా?

హరి : స్వామీ! నాకు గాను మెప్పుడు చచ్చినదో, క్రోధము నపుడే చచ్చినది.

విశ్వా : ఓరీ కుక్కాబ్బడా! నాతో మాటాడుచు మాటాడుచునే క్రోధమును
గూడ గెలిచితి నని చెప్పుచున్నావా! ఒకవేళ నీ రెంటిని గెలిచినను,
మిగిలిన శత్రువులు ఇంకను నల్గురున్నారు. మా బలమే యెక్కువగా
నున్నది.

హరి : స్వామీ! సోభనము అరిషడ్వర్గము యొక్క బలమే యెక్కువ. నా
దంతులు నీ దయామహిమపలన బ్రయత్నమే.

విశ్వా : ప్రతిపదము నాయాగ్ని తిగిస్కరించుచు, నా దయామహిమ యందువు.
సరే, కామక్రోధములు గెలిచితిని. లోభము నెట్లు గెలువగలదో చూచె
దను. లోభమును గెల్పుట సామాన్యమైనది కాదు. మాపాదములచేత

దన్నబడిన శిరస్సు గలవాడవు నీవు పోయి మఱల నెట్లు రాజ్యమును జేయుదువు? సిగ్గుమాలి నీవు వెళ్ళినను నీసానుంతరాజులు నీపాదముల వద్దకు జేరుదురా? నీ మూర్ధాభిషేక మేమైనది? నా కాలుతగులుట చేత మహిమ మాసిన నీ కిరీటమును ధరిత్రి యాదరించదు. నీ కింక రాజ్యార్హత లేదు.

హరి : బ్రహ్మర్షి చంద్రమా ! ఇదిగో నారాజ్యమును నీ కప్పించుచున్నాను.

మునుపు సహస్రముల నృపులు పొంది నుఖించి త్యజించి యీరసం జనిన ధరిత్రి పిప్పి, రససౌఖ్యము నాకును లేదు రాజ్యలో భనియతి నిన్నునంటి బుుషి వచ్చి యొసంగు మనంగ, కాదు కా దను మతిహీనతంజనెడునంతగ నాయెద లేనునూ ప్రభూ !

విశ్వా : ఏమి, నిజముగా నీ రాజ్యమును నా కిచ్చితివా !

హరి : స్వామీ ! నిజముగా నొకటియు, నబద్ధముగా నొకటియునా !

విశ్వా : మఱి అట్లయినచో నీ భూషణములు, నీ వల్వలు, నీ రాజచిహ్నములు నన్నియు నిక్కడ నుంచుము.

హరి : చిత్తము. ఇవిగో.

విశ్వా : నీ వింక బోవచ్చును.

హరి : పోవుచున్నాను.

విశ్వా : కాదు. ఆగుము. అరే ! నేను నాకు రాజ్యము వచ్చినదన్న సంతోష ములో మరచిపోయినాను. ఏమి ? నీవు కామక్రోధలోభములను మూఁటిని గెలిచితివా ?

హరి : స్వామీ ! నేను గెలుచుట యేమున్నది ? నేను గెలుచుటయులేదు, ఓడుటయులేదు.

విశ్వా : ఓయీ ! నీవు భయపడుచుంటివి.

హరి : దేనికి ?

విశ్వా : మోహము, మదము, మాత్సర్యముననియింకనుమూడున్నవి. వానినిజూచి.

హరి : ప్రభూ ! నేనే యేమి ! సర్వజీవకోటియు వీనినిగూర్చి భయపడదగినవే.
ఈ యారుగురు శత్రువులేనా ? ఈషణత్రయము లేదా ! దారేషణ,
పుత్రేషణ, ధనేషణములు. ఇవి యెల్లపుడు సర్వజీవులను బ్రతారించుచునే
యుండునుగదా !

విశ్వా : చక్కగా జ్ఞాపకముచేసితివి. ఈ శత్రువు లార్వురు; ముగ్గురను నీవు
గెలిచితివి. సమానబలవంతుల మైతిమి. ఎట్లా అనుకొను చున్నాను.
అసలు మా బలము తొమ్మిండుగురు. నీవు ముగ్గురినే గెలిచినావు. ఇంక
మా కార్గ రున్నార. మాబలమే యెక్కువ యున్నది. ఏమిచేయుదువు ?

హరి : ప్రభూ ! యేమి చేయగలను ?

నాకు నీ కెండె దిక్కు కంఠస్థకాల

కూట మగు లేజమును, మానికోటిదయయు

నఖిలజీవాళిబంధక మైనయట్టి

యీ విరోధి చమూరోధి త్రోవయందు.

మఱియు నా స్వామీ ! ఇతరసర్వరుల దయయు నొకయెత్తు. నాకు
నీదయ యొకయెత్తు.

విశ్వా : ఎందుచేత నేను ?

హరి : బ్రహ్మర్షి ! నీవు నా వంశీయుడవు. ఈ శత్రువులను నీవలె గెలిచిన
వా డెవడు ? ఓహో ! యేమి గెలుపు గెలిచినాడయ్యా, విశ్వామిత్రు
డీశత్రువులమీద ? ఇతరుల కిలశ్శ్రమైన బ్రహ్మర్షి త్వమును సంపాదించి
నాడు.

విశ్వా : అట్లే సంతోషించుచుండుము. మఱి నీ కిప్పుడు రాజ్యములేదు. ఎట్లు
బ్రతుకగలవు ? ఊరూర బిచ్చమెత్తుకొని బ్రతికెదవా ?

హరి : “అయుగన్నం ప్రయచ్ఛతి” అయువున్నచో నన్నమదియే దొరకును.

విశ్వా : ఈభార్య చంద్రమతి, కొడుకు లోహితాస్యుడు, వీరి నెట్లు పోషింతువు ?

హరి : స్వామీ ! నే నెవ్వగు పోషింతులకు ? సదముశివుని దయ.

విశ్వా : అడవుల వెంట బడిపోవుచో బులులు, లోడే, స్త్రీలుగుబట్టు, భారా
శాది గ్రహములు. నీనివలన మీ రెట్లును శాశ్వత నుయ్యెడిదే.

హరి : ప్రభూ ! శివుని యజ్ఞ లేక చీమయు కట్టదండు. ఆ ప్రభువునాజ్ఞ
యయినచో, నేను పట్టి నిలుపదగినదియు లేదు.

విశ్వా : నీవు భార్యాపుత్రులను పోషించవలయునన్న, శ్రేమయున్న వాడయి
నచో రాజ్యమే వదలిపెట్టవు. నీ జోలి నా కెందుకు ? పదియూళ్లలో
దిరపమెత్తుకొను జోలె. పో! పో!

హరి : స్వామీ ! సెలవు.

విశ్వా : మఱి మరచిపోయితిని. వెనుక నేను నచ్చి “నే నొక యజ్ఞమును చేయ
దలచితిని. దానికి గొంత సొమ్ము కావలె”నని యడిగితిని. నీ విఘ్నపంటివి.
జ్ఞాపకమున్నదా ?

హరి : చిత్తము.

విశ్వా : ఆ సొమ్ముమాట యేమి ? నీ వద్ద రాగిదన్నిటి కేదో, ఎట్లు తీర్చెదవు ?
(సవిష్ట) చూచితివటోయి, రాజా ! ఏమో సత్యవ్రతము సాలింతు నను
కొన్నావు. ఇప్పుడేమైనది? ఆ ధనము నీ వెట్లునీయలేవు. ఆందుచే నబద్ధ
మాడినట్లయినది. సత్యవ్రతము పోనేపోయినది. కనుక నా కహతుండ్రను
బెండ్లియాడుము. నీరాజ్య మంతయు నీకు సరణముగా నిచ్చెదను. మహా
రాజపుగా నుండువుగాని.

హరి : ప్రభూ ! నాకొక సలనాళ్లు గడువిమ్ము. నీ ఋణమును నీర్చెదను.

విశ్వా : ఋణము దినములతో దీరదు. ధనముతో దీరను.

హరి : నా త్రిప్పలు నేను పడెదను.

విశ్వా : నిన్ను నమ్మి వదలిపెట్టమందువా ?

హరి : ‘నా వెంట నెవరినైన బంపించుడు.

విశ్వా : తా దూర నందులేదు, మెడకొక డోలట! నీ పెద్దయ్యను బిడ్డలను బోషించు
కొన్న జాలును. వానినిగూడ నెక్కడ పోషించెదవు ?

హరి : మేము పన్నుండియైనను వాని వారగింప జేసెదను.

విశ్వా : సగే. మా కొక శిష్యుడున్నాడు. వానిపేరు సత్వత్రకుడు. బహు
సుకుమారి. వానిని నీ వెంట బంపెదను. ఒకనెలనాళ్ళలో మా సొమ్ము
వాని చేతికిచ్చి పంపింపుము. వా డావులించినచో బ్రేవులు లెక్కపెట్టెడు
వాడు. వానిని మోసముచేయ జూడకుము. నీవంటి వారికి వందమందికి
చదువు చెప్పగలనాడు.

హరి : చిత్తము. మావెంట బంపించుడు.

విశ్వా : నీవు పోవుచుండుము. అతడు దారిలోవచ్చి మిమ్ముకలసికొనును. నేను
పోవుచున్నాను.

హరి : ఆహా! విశ్వామిత్రఋషి వెళ్ళిపోయెను. చంద్రమతీ! నా వెంటనే
వచ్చుచున్నానా!

చంద్ర : వచ్చుచున్నాను మహారాజా!

హరి : బిడ్డా లోహితా! నీవును నావెంట వచ్చుచున్నానా!

లోహి : వచ్చుచున్నాను నాయనగారూ!

హరి : నాయనా! ఆ సత్వత్రకు డన్నాయన పచ్చెనా?

లోహి : ఎవరో వచ్చుచున్నారు. ఆయనయే కాబోలును.

సత్వ : నేనేనయ్యా! సత్వత్రకుడను. నీవేగా హరిశ్చంద్రుడవు?

హరి : చిత్తము.

సత్వ : నీవు కామక్రోధలోభములను గెలిచితి పటకదా!

హరి : అది యేమియు లేదు ఋషికుమారా! విశ్వామిత్రఋషి కూతుండ్రు
మాతంగకన్యలను నన్ను పెండ్లాడుమనెను. నే నిష్టపడలేదు. అంతే.

సత్వ : తలమీద దన్నగా నీకు కోపము రాలేదట గదా!

హరి : కోపమా? యెవరిగొడ?

సత్వ : తన్నిననారిమీద.

హరి : తన్నిన దెవరు? విశ్వామిత్రఋషి. ఆయనమీద గోపమా?

సత్తు : నేను తన్నెదను. వచ్చునా?

హరి : స్వామీ! నీవు ఆ ఋషితరువాత నాఋషియంతటినాడవు. నీమీద మాత్ర మెట్లు వచ్చును?

సత్తు : ఇంకెవరిమీద నయిన వచ్చునా?

హరి : ఎందుకు రావలయును స్వామీ! ఆతలివానికి గోపము వచ్చియేకదా తన్నుట? ఆగోపము చాలదా ఒకజీవి కలుషిత మార్గమున బోవుటకు! మఱియు విం శొకజీవి యా కలుషపథమున నే యేల పోవలయును?

సత్తు : అట్లనెడువాడవు నీవు తప్పుక యూరకుండువు - సరే. కామక్రోధలోభ ములను గెలువలే నందుచేమి? గెలిచితివి, గెలువలేదు. అది నాకెందుకు? నీవు మా గురువుగారి కప్పుపడినావట. నన్ను వసూలుచేసికొని గవ్వ న్నారు.

హరి : ఒకనెలనాళ్ళు గడు పడిగినాను. ఈనెలనాళ్ళు మీరు మాతో కలియో, గంజియో త్రావియుండవలెను.

సత్తు : ఈ యడవిలో నదికూడ దొరకునా?

హరి : అంతకంటె మంచివియే దొరకును. ఆరమగ్గిన ఫలములు, నెలయేటిసీళ్లు దొరకును. అంతకంటె నావలసిన దేమి?

సత్తు : నాలుక శొక రుచి. అదియుగాక రాజా! నీవు సర్వభోగము లనుభ వించినవాడవు. అందుచేత నీకు విసుగెత్తి యడవిజీవితమునం దభిరుచి యేర్పడియుండవచ్చును. మే మెప్పు డడవిలోనే యుంటిమి. మాకు రాజభోగములు కావలయు ననిపించును.

హరి : మీ కీ కష్టము మాతో నొక్కనెలనాళ్ళుమాత్రమేదా!

సత్తు : ప్రాణములు పోవుటకు నొక్కనెల చాల యెక్కువయినకాల మది తెలియునా?

హరి : పామేశ్వరుని దయ లేనిచో నంతియే స్వామీ!

సత్తు : సరే, చాలదూరము నడచితిమి. ప్రాద్దు క్రుంకినది. ఈ యడవిలో ప్రాద్దు క్రుంకకముందే క్రుంగునయ్యా! ఈయడవిలో పండుకొనున దెక్కడ?

హరి : ఈ చెట్టుకొమ్మలు న్రాలి జీబుగా నల్లి యిల్లు కట్టినట్లున్నది. ఈలోపల బాగుచేసెదను. నిార మువ్వరిందు నిద్రించుడు. నేనురక్షించుచుందును.

నక్ష : మఱి తిండిమాట యేమి చెప్పితివి ?

హరి : ఇవిగో ఫలములు. సుంతసూరస జలము ప్రవహించు సప్తాడి వినవచ్చు చున్నది. పోయి జలము తీసికొనివత్తును.

నక్ష : ఈలోపుగా మ మ్మేపులియైన వేసికొనిపోవుచో ?

హరి : స్వామీ! పులులు మనుష్యుల జోలికిరావు. వానిని జూచిన మనుష్యుల కెంత భయమో, మనుష్యులు జూచిన వానికి సంత భయము. ఇంతలో వచ్చెదను.

(పెద్ద కేకలు, అరపులు)

నక్ష : అమ్మయ్యో! దయ్యాలు, భూతాలు. నేనీ చెట్టుక్రింద నిదురపోను.

హరి : ఎందు కీ భయము ఋషికుమారా!

నక్ష : ఎందుకేమిటయ్యా! కనుబులేనా? వాడెవడో భేతాళుడు. అంతకొరలు, అంత కనులు. చేతిలో సంతక త్రి. అమ్మయ్యో!

హరి : నక్షత్రకా! భయపడకుము. నీవు దయ్యము లనుచుంటివి. భేతాళు డను చుంటివి. నా కెవ్వరును కనుపించుటలేదు.

నక్ష : కనుపించుటలేదా! నే నుద్ధము చెప్పుచుంటి నందువా ?

హరి : శివశివా! నే నామాట యందునా! నాయనా, లోహితా! నీకాదయ్య ములు కనుపించుచున్నవా!

లోహి : నాయనగారూ! మొదట గనిపించినవి. ఇప్పుడు కనుపించుటలేదు.

హరి : దేవీ చంద్రమతీ! నీ వా దయ్యములను జూచితివా ?

చంద్ర : స్వామీ! ఈ కుర్రనా డరచుచుండగా చూచుదూరాన నేవో వికారాకాగములు భాసించి మాయమై నట్లున్నది.

నక్ష : ఓయి హరిశ్చంద్రుడా! మా ముగ్గుకు గన్నించెయదా! నీ కేల కన్నిం చలేదు?

హరి : ఇది వట్టి మోహము.

సత్తు : అసగా ?

హరి : భ్రాంతి.

సత్తు : అసగా నీవు దయ్యాలు లేవందువా!

హరి : భ్రాంతిమతుల కుండును.

(పాట)

గళదస్యకస్సంఘాత కంఠాంతరప్రాణ
దళనఘోరమ్ము మద్దంష్ట్రప్రమాణమ్ము
వక్షోవిమర్దనభ్రష్టాంత్రమాలికా
నిక్షిప్తప్రమ్ము నిస్త్రీంశకము నాది
క్షుణ్ణాంగసంచయక్షోదనాదాబ్జతీ
దణ్ణంధణధ్వనదర్శమ్ము నాగద.

సత్తు : ఓరి బాబోయి! యీ ఛేతాభుడు తన కోరికతో, కత్తతో, గడతో
నాప్రాణములు లాగునట, నాగుండె క్రుమ్మునట, నా శరీరము చిదుక
బొడుచునట.

హరి : వట్టూ త్రమా! భయపడకుము.

సత్తు : హరిశ్చంద్రా! నీ కాభూతములు కనిపించలేను. సగే. ఆ ఛేతాభు
డన్నమాటలు నీకు వినిపించెనే!

హరి : నాకు వినిపించలేను.

సత్తు : ఓయిరాజా! నీకు కనులున్నవా! చెవులున్నవా! నీవు పునుష్యుడవేనా!
నీవు బ్రతికియున్నావా!

హరి : ఓయి బ్రాహ్మణబాలుడా! నాకు కనులున్నవి, లేవు. చెవులున్నవి,
లేవు. బ్రతికియున్నాను, లేను. ఇదియంతయు భ్రాంతి కదయ్యా! కను
లేమి చూచును. చూచునది లోసున్న జీవుడు. బ్రతుకుట యేమి?

చచ్చుట యేమి ? ఈ శరీరమునుండి జీవుడు తనదారి తాను పోగా చచ్చుచోయె ననుకొనుదురు. ఎవడు చచ్చిపోవును ? ఇది యంతయు నొక మహామోహము.

నక్ష : అయ్యో ! నాగురువు నాతో నబద్ధము చెప్పెనుగదయ్యా !

హరి : అయిన యేమి చెప్పెను ?

నక్ష : నీవు కామ క్రోధ లోభములను మూడింటి నే గెలిచితి పని చెప్పెను. అయ్యో ! నీవు మోహమునుగూడ గెలిచితివి. ఓయి ! రాజా ! మోహమును గెలిచినవాని కరిష్యేష్వర్గ జయము నులభిము. మదమాత్సర్యములను గెలుచుట నీ కెంతటి పని ?

హరి : తెల్లవారవచ్చుచున్నది. బయలుదేరి పోదమా ?

నక్ష : ఎక్కడకు ?

హరి : స్వామి ! ఎక్కడకా ? ఎల్లజీవులు - ముక్తి వాంఛించు నెల్లజీవులు ఎచ్చటికి బోదురో అక్కడకు. కాశికాక్షేత్రమునకు. అవిముక్తభూమికి. శ్రీవిశ్వేశ్వరసన్నిధానమునకు.

నక్ష : శివుడు నీ కేమైన బాకీయున్నాడా ?

హరి : అయిన నాకేమియు బాకీలేడు ప్రభూ ! నేనే ఆచునకు బాకీయున్నాను.

నక్ష : ఈమాట నాకు గురువు చెప్పలేదే. ముందు మాబాకీ తీర్చి తరువాత నాయనబాకీ తీర్చుము. నీవు సంపాదించెడు ధనమంతయు నాయన ఋణమునకే సరిపోయినచో నే నేమి చేయగలను ?

హరి : బ్రాహ్మణమటూ ! ఆయన ఋణము ధనఋణము కాదు. మాయ యను నొక వస్తువుకాని వస్తువు నా కాయన యప్పించినాడు. మనల నాయనది యాయన కిచ్చివేయవలయును.

నక్ష : అయినచో నిన్నుగురించి మే మెక్కువ జాగ్రత్త పడవలయును. సరే గాని హరిశ్చంద్రా ! ఇదిగోనయ్యా ! కాశికాపురము. అదిగో మందాకినీ నది.

హరి : అడుగో శివుడు, మహాకాలుడు.

నక్ష : మహాకాలు డనగా నేమి ?

హరి : పటూర్తమా ! కాలము ఖండకాలము, అఖండకాలము అని రెండు.
నూర్వాది గ్రహచారముచేత కలుగునది ఖండకాలము. నిత్యసంయనది,
మార్పు లేనిది అఖండకాలము. పరమేశ్వరుడు తత్స్వరూపము.

నక్ష : దినములు, నెలలు, సంవత్సరములు ఇవన్నియు నబద్ధమన్నమాట.

హరి : నిజము పటూర్తమా ! పరమమైన యసత్యము.

నక్ష : అయినచో నీవు మాగురువుగారి కిత్తున్న ధనము వెంట నే యిమ్ము.
అసత్యమైన కాలపు గడువు పెట్టిన దెగవేయుటకా?

హరి : కాదు, స్వామీ !

నక్ష : అయినచో వెంటనే యిమ్ము.

హరి : స్వామీ ! నాపద్ద నేమి యున్నది ? నాకు మిగిలిన యాస్తి యీ
యిద్దరు - నా భార్యయు, నా పుత్రుడును. వీరి నమ్మి నీ ఋణమును
తీర్చుకొనుము.

నక్ష : నే నమ్ముట యెందులకు ? నీవే యమ్ముము. నా కొదొక బాధయా ?

హరి : చిత్తము స్వామీ ! నేనే యమ్మెదను.

నక్ష : అమ్ముకో ! ఏమని యమ్మెదవు ?

హరి : ఈమెను బానిసగా నిచ్చెదను, కొనుముని యడిగెదను.

నక్ష : ఈమె యెవరు ?

హరి : నా భార్య.

నక్ష : నీ వెవరు ?

హరి : నాపేరు హరిశ్చంద్రుడు. నేను పూర్వ మయోధ్యారాజును. నా
రాజ్యము పోయినది. నేను విశ్వామిత్రునికి ఋణపడి యీ ఋణము
తీర్చలేక నాభార్య నమ్ముచున్నాను.

నక్ష : చీ ! చీ ! నీ వేమిటి ! హరిశ్చంద్రమహారాజు వేమిటి ? ఈమె నీ భార్య
కాదు. ఎవరినో యెత్తుకొనివచ్చి యిట్లమ్ముచున్నావు. పద, నిన్ను
రాజభటుల కప్పుజేప్పెదను.

హరి : కాదు స్వామీ ! నేను హరిశ్చంద్రమహారాజునే. ఈయన, యినుగో, నక్షత్రకుడు. విశ్వామిత్రుని శిష్యుడు. ఆ ముని తన ఋణధన నీయన చేతి కిమ్మని నావెంట బంసినాడు.

నక్ష : ఈ దొంగవటువు వీడెవ్వడు ? వీడు నీతో షరీకా! నడువుడు నడువుడు. ఇద్దరును రాజసన్నిధికి నడువుడు.

హరి : ఓయి నక్షత్రకా! అందరను ఇట్లే అందురా! కొంద టెవరో యందురు. నిజముగా హరిశ్చంద్ర మహారాజేనేమో. లేనిచో నింత ధైర్యముగా దన భార్యయని యమ్మజూపునా యని.

నక్ష : అట్టినారేమి, యిట్టివారు నుండవచ్చును. ఓ! ఈ హరిశ్చంద్రు డెంత సిగ్గులేనివాడు ? ఎంత రోషములేనివాడు ? ఎంత లజ్జాభిమానములు చచ్చినవాడు ? ఇంత బ్రతుకు బ్రతికి చీచి యీ పనియా చేయుట ? ఏ మొగము పెట్టుకొని భార్య నమ్ముచును అనియయిన ననుకొన లేడేమిరా యని.

హరి : వట్టూత్తమా ! మద మనగా నెట్లుండుచో తెలియునా !

నక్ష : ఎట్లుండును ?

హరి : సరిగా నీవన్నట్లుండును. నే నింతవాడను, నావద్ద నింతధన మున్నది, నే నింత విద్యావంతుడను, ఇవి చేయుట నా గౌరవమునకు దక్కువ— మదముకలవా డిట్లుహించును.

నక్ష : అనగా నీ వట్లుహించ వన్నమాట.

హరి : పూర్వ మెప్పుడో నేను హరిశ్చంద్రమహారాజును. అప్పుడెప్పుడో నాకు రాజ్య మున్నది. రాజ్య మున్నచో భార్యనే అమ్మనక్కరలేదు. రాజ్యము లేనపు డట్లుహింపనేల ?

నక్ష : ఇప్పు డట్లుహించుట మదమా? అప్పు డట్లుహించుట మదమా?

హరి : అప్పు డట్లుహించుట మదము. ఇప్పు డట్లుహించుట మదముయొక్క అభాసము.

నక్ష : అభాస మనగా ?

హరి : అదియు నటువంటిదే! అంతకంటె హీనమైనది.

నక్ష : ఆహా ! నాకు తెలిసినది.

హరి : ఏమి తెలిసినది వటుసార్వభౌమా !

నక్ష : నీవు మదమునుగూడ గెల్చితి నని చెప్పుచున్నావు.

హరి : అట్లు చెప్పటలేదయ్యా స్వామీ ! నాకు మద మున్నచో సాగుట యెట్లని మనచేయుచున్నాను.

నక్ష : ఓయి బాబోయి ! ఇంత దొంగతిరుగుళ్ళు నాకు మాటలతో చేతగావు కాని నీభార్య నమ్మి నాడబ్బు నామొగాన బారవేయును.

(కీర్తన)

హరి : నే హరిశ్చంద్ర మహారాజాక్
 నీరజాతాక్షి యిది నెలత నా కోప్రజలు|| నే హరి||
 గాధిజన కే నవ్వుపడితిక్
 నా ధరిత్రికి నెల్ల జెడితిక్
 మునిముణము తీర్చజాలను లేకయప్పు కొం
 చున్నాను దయచూడు డన్నానయా ప్రజలు|| నే హరి||
 గతిమాలితే హరిశ్చంద్రా
 మతిపోయెనా తమస్సాంద్రా
 అందురా నిజముగా ననదగినవాడనే
 నుందరాంగిని వచ్చి చూచి కొనుడో ప్రజలు|| నే హరి||

నక్ష : మహారాజా !

హరి : ఆ. ఏమి స్వామీ !

నక్ష : ఆ వచ్చుచున్నాడే బ్రాహ్మణుడు. ఆయనను నే నెగురుదును. ఆయన పేరు కాలకాంతుడు. ఓట నాని దురువ తెగ ! చానియంత బాధింపడే నయ్యా ! వాడు కొనసట్లు చేయవలయును. ఏవరినో యొకటిని మోహింపవలయును. లేనిచో నెవరు కొందురు ?

హరి : స్వామీ ! మోస మెందుకు ? నే నాయనను పిలిచి యడిగెదను.

నక్ష : అయినచో బేరము కుదిరినట్లే !

హరి : ఆతలివానిని మోసముచేయబొమ్ము. నీవు మోసపడవచ్చును. నీవు న్యాయముగా నుండుము. ఆతలినాడును నీయందుమోసము త్యజించును. అయ్యో! కాలకాళికా!

కాల : ఎవరయ్యా మీరు ?

హరి : స్వామీ! నాపేరు హరిశ్చంద్రమహారాజు.

కాల : ఛీ ఛీ! నీవా! నీ మొగము చూడరాదు.

హరి : ఏమి ప్రభూ! ఏమి తప్పు చేసితిని ?

కాల : అయ్యో! అంతకంటెనా! మన ప్రతిష్ఠ మనకంటె ముందే కాళికా పురము ప్రవేశించినది. విశ్వేశ్వరస్వామి యాలయములో జేగంటగా మ్రోగుచున్నది.

హరి : అయ్యో! ఇంత మాత్రమునకేనా! గుడిలోననేకడా ప్రవేశించినది. స్వామిలో బ్రవేశింపలేదు కదా! ఆట్టి పనికూడ జేయుచున్నాను. బ్రాహ్మణోత్తమా! ఈమె నాభార్య. పేరు చంద్రమతి. నేను విశ్వా మిత్రమహర్షికి ఋణపడ్డాను.

కాల : చదువకు. చదువకు. నా కంఠయు దెలియును. మరి యిప్పుడు భార్య నమ్ముచున్నావా!

హరి : చిత్తము.

కాల : చిత్తము. భార్య నమ్ముచున్నావా! ఓరి ఘటకుడా! నేను వచ్చితిని గనుక సరిపోయినది. కానిచో మాలవానికైన నమ్మేడివాడవే!

హరి : ఏమి విప్రోత్తమా! మాలవాడు మనుష్యుడు కాడా!

కాల : అయ్యో! ఎందుకు కాడు? నీవే యయినపుడు వా డేల కాడు? వాడు నీకన్న నేయిరెట్లు నయము. వాడు పెండ్లాము నన్నుడు.

హరి : అవును స్వామీ! నాకంటె నీ దృష్టిలో నెవడు నయము కాదు ?

కాల : ఈమెవెల మొంత?

హరి : ఇదిగో ఈ సత్తత్రునకు దెలియును.

కాల : సరే! ఇంతటి యందకత్తె కెంత యిచ్చిన నీయవచ్చును. ఇత్తును. మరి భార్య నమ్ముట యనగా నేమో తెలియునా !

హరి : అది యేమో? అది యెందులో నున్నది?

కాల : నీకు తెలియదు. తెలియజేసెదను. ఒకేపు చంద్రమతీ! యిట్లు రా.

చంద్ర : స్వామీ! చిత్తము.

కాల : ఓసి దుర్గార్ధురాలా! నీకు బుద్ధిలేదా! నీవు మనిషివా? పశుపవా?

చంద్ర : స్వామీ! ఆజ్ఞాపింపుము.

కాల : ఆజ్ఞాపింపనలయునా! బుద్ధిలేనిదానా! చెప్పకుంక తెలిసికొనలేవలే
మందమతీ! నా కాలిన మన్నున్నది. తుడువ నక్కరలేదా?

చంద్ర : చిత్తము.

కాల : ఓసి చపటదద్దమ్మా! పైటలో నుడిచెదవేమే! ఓ యమ్మ! నుకుమారీ!
చేతు లేమి విరిగిపోయినవా! రోగమా! నడుము వంచబోయి! రాచ
కూతురయ్యా, రాచకూతురు! మహారాజి! పూరి కూటికి టికాణా
లేదు. నాజూకు పోవుచున్నది. వీవు పగులునట్లు వేయరా! ఏయి!
తెలిసినదా! మనదగ్గర నీయాటలు సాగవు. బోలెడంత నట్లు పోసి
కొన్నాను. ఇదిగో గడ్డిలిను అన్నచో దినవలసినది. ఉచ్చగించాలు ఇటు
వంటివి మనదగ్గర లేవు. నాకు ఒడలు మండినదా గొడ్డును బాదినట్లు
బాదినానే. ఓసి నక్కా! ఏమిచూపులే. అబ్బో! నంగనాచిరా!
మాటంటే పడదు. ఏమి రోషము! రోషమేమిటే! రోష మెందుకు!
దమ్మిడికి ఆమ్ముడు పెచ్చినదానవు. నేను చేతులార బోసిన సొమ్ము నీ
యమ్మమగని సొమ్మునుకున్నావా! అంతే! ఏమనిననుసరే. కుక్కిన
పేనువలె జచ్చిపడియుండవలసినదే. కుయికుమన్నావా! వెన్నపాము
విరుగును. మాడుచెక్క పగులును. చావు. అంతే! ఏమి దయా! నీవనగా
దయ యెందుకు? నీరొక పనిముట్టువు. నీరొక పనివురులో నుల్ల లూడి
నచో నెంత దిగులో నీవు దుఃఖపడినచో నా కంట ఎగులు. నీవు ప్రేమ
పడినచో నా కంట దిగులు. ఏమిటి! యెప్పుడున్నానా! నోటిలో
రోకలిపించ క్రుక్కెదను. ఏదీ! యేడుపు బయటకు రానీ, చెప్పెదను.

నక్ష : కాలకాళికా! చాలులేవయ్యా! నట్టనడిపితిలోననే యింత చేయు
చున్నావు, ఇంటికి దీసికొనిపోయి యింకెంత చేసెదవో!

కాల : చేయక ముద్దుపెట్టుకొనెదగయ్యా! హరిశ్చంద్ర మహారాజా! భార్య నమ్ముట చాలగా నేమో తెలిసినదా!

హరి : తెలిసినది మహారాజా!

కాల : తెలిసికూడ నమ్ముచున్నావా!

హరి : తెలిసికూడ నమ్ముతిని స్వామి!

కాల : ఓరి బ్రతికి లేనివాడా! తాను పెంచుచున్న కుక్క నెవరైన నేమైన ననినను లోక మోక్షలేదే! చేసికొన్న భార్యను నే నిట్లుచుండగా నీ మొగము కూడ గలదలేదు. అరే! యెంత మాత్స్యము లేనివాడవు. మన వస్తువును పెరిపాడు తనదిగా జూచగా, నిరాకరించగా, దిరస్కరించగా కొంచెము కాకిపోయిన గొంచెమునను మత్స్యత్వము పూనని వానిలో బ్రాహ్మమున్నదని చెప్పటకు వీలులేదు.

నక్ష : ఓయి కాలకాశికుడా! నీ వింక చంద్రమతిని తీసికొని పొమ్ము. హరి శ్చంద్రా! నే నెంత బుద్ధిహీనుడను.

హరి : ఏమి పటూత్తమా! అట్లనెదవు?

నక్ష : పోనీలే, నా గురువుకన్న బుద్ధిహీనుడు కాలేను.

హరి : శిష్యున! అవి యేమిమాటలు?

నక్ష : సరేలే. నాగురువుయొక్క కనుల యెగుటనే నీవు కామక్రోధ లోభములను ముగ్ధుడను గెలిచితివి. నా యెగుట మోహ మన మాత్స్య్యములను గెలిచితి ననుట తప్పేమి? ఆయనముందు నే నెంతవాడను! ఆయనకే పారాగతము లేదు, నాకా?

హరి : ఏమి పటూత్తమా! నామీద గోపముగా నున్నదా?

నక్ష : కోపముగా నున్నదా! నమ్మిదిగా ననుచును. సరే. నీకు మారు డేడి?

హరి : వాని తల్లి వెంట బడిపోయినాడు.

నక్ష : ఓహో అలాగా? భార్య నమ్మితివా; కొడుకునుకూడ నమ్మితివా?

హరి : స్వామి! నాభార్య నన్ను పరిత్యజించి పోయినదా! నాకొడుకును నాకు వదలిపెట్టి పొమ్మనుటకు?

నత్తు : ఏమిటి? చెప్పవు! ఇంకను నీభార్య నీకు భార్య యనియేనా నీరూపా?

హరి : స్వామీ! ప్రాణమున్నంతవఱకు నా భార్యయే.

నత్తు : ఆమాత్రమైన నున్నావు. అక్కడ నాగుము.

హరి : సరి. నేను నెలవు తిసికొందునా?

నత్తు : నెలవా! విశ్వామిత్రుని ఋణము మాటయేమి?

హరి : కాలకౌశకుడు తీర్చెనుగదా?

నత్తు : ఇదుగోనయ్యాయి! నీకు బ్రతికియుండగా బ్రపంచహాసము కలుగదు.

హరి : బ్రాహ్మణాశీర్వాసము.

నత్తు : అది చాల సమృద్ధిగా నున్నది. దాని కేమి? ఆధన మంతయు నాభత్యవు
ఖర్చుకింద నేను తీసికొన్నాను. మునిఋణ మట్లే యున్నది.

హరి : స్వామీ! నన్నేమి చేయదలచినావు?

నత్తు : నీవు బ్రతికియు జచ్చినట్లేగదా! చచ్చినవాని నేమి చేయుదురు?

హరి : వల్లకాటికి జేర్చుదురు.

నత్తు : సరిగా నదియే చేయబోవుచున్నాను.

హరి : చేయుము.

నత్తు : నిశ్చయి విశ్వామిత్రుని ఋణధనము సంపాదింతును.

హరి : అమ్ముము.

నత్తు : నాచేతగాదు. నీవే నిన్ను అమ్మిపెట్టుము.

హరి : చిత్తము.

(కీర్తన)

చచ్చెనో బ్రతికెనో జనపాలు దీతండు

వచ్చి జనములు వెల యిచ్చి కొనండి!

కచ్చెపట్టిన హాని గాఢిజా ఋణధన

మిచ్చి జనములు వెలతెచ్చి కొనండి||

చచ్చెనో||

మచ్చర మెఱుగడు మమకార మెఱుగడు

ఇచ్చిన వెల తిరిగివచ్చినట్లే యెల్ల||

చచ్చెనో||

సత్తు : హరిశ్చంద్రా! కేకలు వేయుచు నెచ్చటికి వచ్చితిమో తెలియునా?

సురిగా శ్లోకానమువరకు వచ్చితిమి.

హరి : నీవు కోరినదియు నదియేకదా!

సత్తు : ఈ శ్లోకానమునకు నే నొక నామకరణము చేయుచున్నాను.

హరి : మహర్షి శిష్యుడవు. నీ మాట కెదు రెవ రాడుదురు?

సత్తు : దీనిపే రేమని పెట్టితినిో యడుగ వేమి?

హరి : చిత్రము. చెప్పుడు.

సత్తు : హరిశ్చంద్రఘట్ట మని

హరి : హరిశ్చంద్రఘట్టమా! పటువా! యెందుకయ్యా న న్నవపాళనము చేయుదువు?

సత్తు : నీ వేమి తక్కువవాడవా! శివునియంతవాడవు.

హరి : షట్పాత్రమా! నేను దర్శింపడును. మీ యిప్పు తీర్పజాల కున్నాను న న్నెవడును వచ్చి కొనడాయెను. మీయిప్పు తీర్పజాలమి నీవు న న్నింత వెక్కిరించుచున్నావు.

సత్తు : ఏమి? నీవు శివునియంతవాడవు కా దందువా!

హరి : స్వామి! నీదయ. న న్నెవరిచేతనైన గొనిపించుము. నాభార్యను గొని పించితివి. నాబుణమును నీవే విమోచనము చేయవలయును.

సత్తు : అయ్యో! నీకోసమా? నా కోసమే. ఇచ్చట వీరబాహు దని యీ శ్లోకానపాలకు డున్నాడు. అతడు కలుసారాయము లమ్మి చాల సంపాదించినవాడు. ఇంత డబ్బు మరియెవ్వ డీయగలడు? ఈము క్తిక్షేత్రములో నే నెఱుంగనివారు లేరు. తెలియునా!

హరి : సర్వతపోమూ ర్తిశిష్యుడవు. నీకు ముక్తిక్షేత్రము తెలియ దని నే నెట్లున కొనెదను?

సత్తు : అడుగో వీరబాహుడు.

వీర : ఏం దయ్యది!

సత్తు : ఈయనపేరు హరిశ్చంద్రుడు.

వీర : ఇంకేం? తన గట్టంలోనే వచ్చాడు.

హరి : నత్తుతకా! నమస్కారము.

నత్తు : ఎందుకయ్యా!

హరి : ఓయి స్వామీ! నీవు బుద్ధిశిష్యుడ వనుకొన్నాను. నీవు మరొకటి. నీ సంకల్ప మిట్లు సమకాలమున భూతకోటికి విదిత మగుచున్నది.

వీర : ఏం టంటాడు, అరిచ్ఛందయ్య?

నత్తు : ఈయన విశ్వామిత్రబుద్ధికి ఋణపతి నాను. నీ వీయనను బానిసగా గొని ఆ ధన మీయవలయును.

వీర : దర్శిద్రహాణ్ణి తెచ్చావు! చలే! లేకపోలే ఋణం ఎట్లా తీరుతుంది? పో, డబ్బిప్పిత్తాలే. ఇదిగో సందోయి! దొంగారూ! అరిచ్ఛందమారాజూ గారూ! నీనీ! నీవు నాదాచుడ వేటి, నిన్ను దొరా రేటి! ఇదిగో అరిచ్ఛందయ్య! ఈ కాటికి నీ విలక అతికారివి. చవం దగలెనే నాకు రొండుమాడ లొత్తాయి, నీకు చవంమీది గుడ్డనీలి కొత్తది. ఒక చోలెడు గింజ లొత్తవి. నాయంగా బతుకుచుమా. నేను మాసెడ్డోడ్డి. ఎగుడు దిగు డొచ్చిందా, మెడకాయమీద తలకా యుండడేయి! పోతుండా. ఒళ్లుదగ్గరెట్టుకు ఒతుకేం! తెలిచిందా!

హరి : చిత్రము. న న్నేలినవాడా!

వీర : సెబాస్. అదీ తరహా! పోతుండా.

హరి : పటాత్తమా! ఇంక సెలవు. సర్వఋణావిముక్తుడ నయితిని గదా!

నత్తు : అప్పుడే యెక్కడ తీరినది? ముని ఋణము తీరినది. మరి శ్రాత్రఋణ మేన్నడినది కదా! వీరభాషుని నేనాఋణము. అది యీగవలయును.

హరి : స్వామీ! దీరిని నా శరీరముతో నీగడను.

నత్తు : ఓయి శ్మశానవాసీ! నీ శరీర మెవరికి గావలయునయ్యా! పోయి మా గురువుతో జెప్పెదను.

హరి : ఏమని?

నత్తు : మన ఋణముమాత్రము తీరిన దని.

హరి : నా కర్థమగుట లేదు.

నక్ష : దరిద్రున కర్థ మెట్లగును? సంపూర్ణమే యగును. నేను పోవుచున్నాను.

హరి : ఆహా! నక్షత్రమగు వెళ్ళినాడు. ఇది చిత్రముగా నున్నది. భార్య పుత్రులు వెళ్ళి పనిచేసినారు. ఈ బ్రాహ్మణపటువు వెళ్ళినాడనిపించుచున్నది. నిజమే. అతడు చెప్పినదానిలో గొంత నిజ మున్నది. భార్య వియోగము, శ్మశానవాసము. అందులో గాకిక్షేత్రమున. ఇది యొక శివయోగము.

మరి కాలకాళికు డే మన్నాడు?

అకట శివుగుడి మ్రోగి నా యప్రతిష్ఠ
నాధు చృదయంబునను మ్రోగు నాప్రతిష్ఠ
చంద్రమతి యేమి యయ్యెను? జంటివాడు
లోహితుం డేమి యయ్యె నా లోహితుండు?

అ దూరాన నే నెఱుగని మంట యెక్కడిది? నాకు తెలియకుండ నెవరైన శపదహాసము చేయుచున్నారా! ఓహో! ఎవరు వారు? ఎవరమ్మా నీవు? ఈ యర్థరాత్రమున నిచట నేమి చేయుచుంటివి? ఇది వీరబాహుని శ్మశానవాటిక. ఆయన యజ్ఞవి నా యిచట పురుగు మెదలరాదు. కాటి నుంకము చెల్లించకుండు నిట శపము దహించరాదు. కాటి నుంకము రెండు మాడలు. నా కొక సోలెడు గింజలు. శపముపై గుడ్డకూడ నాకే వచ్చును.

చంద్ర : అయ్యా! నేను పరమదరిద్రురాలను, వీడు నా కొడుకు. పాము కంటి చచ్చిపోయినాడు. నే నేమి చేయుచును?

హరి : నేనుమాత్ర మేమి చేయుదును? అంత దరిద్రురా లయినచో నాకు రావలసినవి వదలుకొనెదను. మాయజమానికి పోవలసిన రెండుమాడలు చెల్లించితీరవలయును. అరే! నీకుగాదా చెప్పెడునది? లాగి వేసిన కట్టెలు మరల నంటించెద వేమి! ఇదిగో చెప్పుచున్నాను. ధర్మభంగము వలన నాకు గోపము రాగలదు.

చంద్ర : ఏమి? ధర్మభంగమువలని కోపమా! శ్మశానములో నిట్లు మాటాడువా రెవరు?

హరి : ఏమమ్మా, అంత యాశ్చర్యము! పరమశివనిలయము, సర్వధర్మచక్రము భూమి యయిన శ్మశానమున ధర్మశబ్దశ్రవణ మంత యబ్బురమా!

చంద్ర : అయ్యా! కాదుకాదు. నాదే పొరపాటు. క్షమింపుము. అయ్యా! ఈ బిడ్డతండ్రి యొకనాడు మహారాజు. నే డిట్లయినాడు.

హరి : ఒకనాడు మహారాజు. నే డిట్లయినాడు.

చంద్ర : రెండు మాడలు తేలేను.

హరి : పోయి నీభర్త నడిగి తెమ్ము.

చంద్ర : అయ్యా! నా భర్త ఋణవిముక్తికై న న్నమ్మినాడు.

హరి : ఎవరికి?

చంద్ర : ఒక బ్రాహ్మణునకు.

హరి : ఆ బ్రాహ్మణు నడిగి తెమ్ము.

చంద్ర : ఆయన యాయడు.

హరి : పాలించుచున్న బ్రాహ్మణు డీయడు. పాలింపని కాటిసాయకు డిచ్చును. పో.

చంద్ర : అయ్యా! అంత కఠినత యేలనయ్యా! కొంచెమయిన దయ లేదా!

హరి : నాకా దయలేదు? ధర్మమునకు దయ లేదు.

చంద్ర : ఇది రెండవమాట.

హరి : నీ జే మనుమానపడుచున్నావో నాకు దెలియును.

చంద్ర : నీ మనుమానపడుచున్నాను?

హరి : అనుమానము కాదు. నిజమే.

చంద్ర : ఓయి స్వామీ! కడుపున పుట్టిన బిడ్డమీద దయలేదా!

హరి : చంద్రమతీ! కొంచెము సేపు మాటాడించకుము.

మోహాటవి జరించు ముగుదల కుచగిరి

నెత్తెమ్ములందున నృత్యమాడు

ఆశామహాశాఖలందు భ్రమించు బు

త్రులటన్న ఫలముల రుచి మెలంగు

నోయి కపాలి! భిక్షూ! యీ మనస్సన్న

చపలాతిచపలంబు కపివరంబు

భక్తిపేట రజ్జబంధంబునం గట్టి

నీ యధీనంబున నిలుపుకొవె

బాలచంద్రముః కేళిక! పర్వతేంద్ర

దుహితృతేజకుటుంబి! నిర్ధూతకలున!

పశుపతీ! పల్కుత్రెంచుక పారిపోవు

పశుల బందము లుంచి కాపాడుమయ్య!

ఏ మన్నావు? పిల్లవానిని పాము కరచినదా!

చంద్ర : అవునయ్యా! మహారాజా!

హరి : శివాజ్ఞ.

చంద్ర : మరి యిప్పు డేమి చేయుదము?

హరి : ఓసి సర్వదర్శిని పెండ్లమా! వీరబాహుడు నాకు పాలకుడు. నీవున నీ కొడుకును నాపాలనములో లేరు. మీ రితరులు, ఇతరులకొరక నేను వీరబాహు నెట్లడుగుదును? నీవు పోయి కాలకాళికు నడిగి రమ్మ, దయపుట్టి యిచ్చునేమో!

చంద్ర : ఈయనిచో?

హరి : ఈయనిచోనా! మనము పరమశైవులము. శైవుల కీనాటినుండి దహనము కాక ఖిసనమే ధర్మ మగుగాక.

చంద్ర : పోయి యడిగి వత్తును.

హరి : సరే. చంద్రమతి వెళ్ళినదా! లోహితుని శప మించట నున్నదా! వీడు
హలో నున్న మాయాజీవునకు కొడు కన్న భ్రాంతి కలిపించిననాడా!
(సవ్యచుండును).

రాజభ : ఓయ్యోయి! శృకాసములోని సంతోషీ! నేను రాజభటుడను. ఈ
యాజ్ఞ వినుము.

హరి : నీవు రాజభటుడవా? నీరాజాజ్ఞతో నా కేమియు సంబంధము లేదు.
నేను విసను. విసవలసిన పని లేదు. పో.

రాజభ : ఇది రాజాజ్ఞ కాదు. వీరబాహుని యాజ్ఞ.

హరి : శిరసావహించుచున్నాను. చెప్పుము. వెంటనే నిర్వహించెదను.

రాజభ : ఓయీ! ఈమె బాలఘాతకి. సగలమీది యాపచేత రాజశిశువును
వధించినది. పరమ దుర్మార్గురాలు. రాజప్రాసాదమునకు కన్నము వేసి
నిదురవోవుచున్న రాజశిశువు నెత్తుకొనిపోయి వాని కంఠము నులిమి
చగవినది. వెంటనే - మూర్ఖోదయాత్పూర్వమే దీని శిరోచ్ఛేదము చేయ
వలయు నని రాజాజ్ఞ. వీరబాహుడు నీ కీపని నియమించినాడు. ఇమిగో
వధ్యురాలు. నేను పోవుచున్నాను.

హరి : ఓసి ధనాకాదూషితురాలా! రమ్మ. ఈ వధ్యశిల సధిరోహింపుము.

చంద్ర : మహారాజా!

హరి : ఎవరు? చంద్రమతి!

చంద్ర : అవును స్వామీ! నేనే. పిల్లవానిని పాము కనచినచో నెవరిని నిందిం
తుము? ఇట్లన్యాయముగ రాజశిశువధ నామీద బెట్టుట కెవరినో
నిందించుటకు?

హరి : ప్రియురాలా! నిజమే. ఇది సవ్యాజముగ గనిపించును. కాలకాళికు
నింటికి బోనేలేదా?

చంద్ర : లేదు. దారిలోనే యిది జరిగినది. రాజభటులు నన్ను పట్టుకొన్నారు.
రాజావద్దకు నను గొంపోవుటయు, మరణాశిక్షయు నిమేషములో
జరిగినది.

హరి : చంద్రమతి ! నీవు కాశీరాజమహితవు. నిన్ను రాజు గుర్తుపట్టలేదా ?

చంద్ర : ఓం ప్రభూ ! కాశీకాపురి తన కూతు నన్నును, అట్లుని నిన్నును బట్టపగలే గుర్తుపట్టలేదు. అర్ధరాత్రమున రాజు తన సోదరిని గుర్తుపట్టనా?

హరి : నీవు చెప్పికొనలేదా !

చంద్ర : స్వామీ ! నీలో నున్న యాంతరవస్తువునకు జీవలక్షణము పోయి చోకజ్ఞానము లోపించినది.

హరి : నిజమే. ఎట్లు చెప్పికొందువు?

చంద్ర : మహారాజా ! సూర్యోదయము కాకముందు నా శిరశ్చేదము చేయవలయును. లేనిచో ధగ్ధభంగ మగును.

హరి : నిజమే. కాని యిది చూచితివా ! ఇది యెప్పుటి కప్పుడే క్రొత్తమహా ! పుత్రేష్వణము గెలుచుటకు భగవంతుడు సర్వరూపమున సాయము చేసినాడు. దారేష్వణము గెలుచుటకు సాధ్యముకాని స్థితి కల్పించినాడు. అట్లే నిన్ను రాజభటులే వధింపకపోయిరా ! నేను చేతులారా వధింపవలయునా? నిజమే. వాగ్విపు సంపూర్ణమైనది కావలయును. సన్న్యాజమేల గావలయును?

ఇట్లు రమ్మ. ఈ వధ్యశిల నధిరోపింపుము.

ఈ దుఃఖమే మోహము. అవిముక్తభూమియందు మరణించిన నా భార్యాపుత్రులకు శివసాయుజ్యము కలుగును.

విచారించవలసిన పనిలేదు.

ఇదిగో నాకత్తిచివర దారేష్వణిరాసము లగ్నమై యున్నది.

శివ శివ శంభో మహాదేవ !

విశ్వా : రాజా ! ఆగు మాగుము.

హరి : ఎవరు నీవు ?

విశ్వా : నేను విశ్వామిత్రమహర్షిని. శుశ్రేష్ఠుని జీవరక్ష చేసినవాడను. త్రిశంకునికొరకు రెండవ స్వర్గము నిర్మించినవాడను. సర్వదేవతలను దిగ్విరించి బ్రహ్మర్షి నైనవాడను.

హరి : ప్రభూ! తూరువుచేక లాడుచున్నవి. కొంచెము తొలగి నిలుపుడు. ఈ ధర్మనిర్వహణము నూహ్యోదయాత్పూర్వము చేయదగినది. తరువాత భవత్పర్యాయుద్ధి నగుదును.

విశ్వా : ఏ ధర్మనిర్వహణము? భార్యను వధించుటకా!

హరి : స్వామి! భార్య యెవరు? భర్త యెవరు? ఇది యొక పెద్దభ్రాంతి.

ఈశరంబు లే దను మెట్టు లుండు

నవుడు జీవుడు వాని భార్య యది యెవరు?

కొడు కెవరు? తత్స్వరూపమే కడిది; దేహ

గత పరిభ్రాంతికల్పితాగత మఖిలము.

విశ్వా : సర్వధర్మము శరీరస్థితకల్పితము. నీవు ధర్మ మని భేవులాడుచున్నావు గదా!

హరి : అట్లు లేదు బ్రహ్మర్షీ. సర్వము శివాధీనము. శివకైంకర్యము. శివలేజో విక్రీయావిశేషమే. నేను చేయునది లేదను నిశ్చయమే యున్నది.

విశ్వా : మరి యప్పుడు భార్యను జంపవక్కరలేదు. ధర్మము చేయుచున్నా ననుటయు భ్రాంతియే; నీకొడుకును బ్రతికింతును. నీరాజ్యము నీ కిత్తును. లేనిరా. అంతటి రాజ్యభోగ మేల వదలికొందువు? నా కూతుండ్రను మాతంగకన్యలను వివాహమాడుము. భ్రాంతియని తెలిసి చరించుటలా భ్రాంతి లేదుగదా.

హరి : ఇది యంతయు సౌఖ్యము కావలయు ననుకొనినగదా కావలసినది? ఈ సౌఖ్యము భ్రాంతిజన్య మని తెలిసినపుడు సౌఖ్యమే లేదు. మరి దేనికోసర మీ సంత?

విశ్వా : నీ పరిషద్ధర్మము గలిచితివి. ఈషణక్రయమును గలిచితివి. నీవు జీవన్ముక్తుడవు.

హరి : స్వామి ! నా కది యేమియు తెలియదు. నేనా ! నేను లేనే. ఓహో
యిది యేమి. ఇది శ్మశానము కాదు. కైలాసమా? ఈ పద్మశిల నంది
మూపురమా ? ఈ చంద్రమతి పార్వతీదేవియా ? ఈ లోహితుడు
విఘ్నేశ్వరుడా ?

విశ్వా : నీవు శివైక దేశమవు.

హరి :

శివోఽహం శివోఽహం శివోఽహం శివోఽహం
సత్యోఽహం సత్యోఽహం గత్యోఽహం స్థిత్యోఽహమ్
యదా భ్రాంతిమచ్ఛేతసాఽహం విధూతః
తదా జీవ ఏవాఽహం మద్యాభివోఽహమ్

•

వే ద హా రి శ్చ ం ద్ర ము

•

ప్రవేశము : హరిశ్చంద్రుడు

హరి : ఓయి ప్రభూ! వరుణమహారాజా! ఈ హరిశ్చంద్రుడు నీకు పరమ భక్తుడు. అనేక యాగములు చేసి నన్ను సంతోషింపజేసినవాడు.

(ఉరుముల ధ్వని)

హరి : నాకు సంతానము లేదు. పుత్రులు లేని వారికి గతులు లే వందురు. అసలు సంతానమే కలుగ కుండుటకంటె కలిగి నశించినను మేలేకదా!

(ఉరుముల ధ్వని)

హరి : నేదమునందు స్త్రోత్రము చేయబడిన మెల్లదేవతలలో నీవే యధికుడవు. నీవే శివుడవు. నీవే విష్ణుడవు. ఆదిత్యుడవు నీవు. ఇంద్రుడవు నీవు. కుశేరుడవు నీవు. యమధర్మరాజువు నీవు. అసాంసపార్శ్వదేవతలు నీవు. అశ్వినీదేవతలు నీవు. మెత్తని లేత పారిజాతపు మొగ్గల కడుపులోని కమ్మని కాంతుల కన్నల్ల యుపాదేవత నీ బాలికనులలోని తలతల లరుపు తెచ్చుకొన్న లేజోలేశము.

(ఉరుములు)

హరి : ఓహో! వరుణమహారాజా! ఉరుములు, మేఘములు, నమద్రములు నీ ప్రళయరూపము. నదులు, సరస్సులు, జలపాతములు నీ సౌమ్య రూపము. శరత్కాలమున తెల్లని వస్త్రము ధరించి పాలరాతి మెరుగులతో మహారాజసౌధమువలె నొప్పారెడి నీ సౌమ్యమూర్తిని ప్రసాదింపుము.

(జలము ప్రవహించు ధ్వని, జలపాతధ్వని)

హరి : ప్రసాదము. ప్రసాదము. కొండకొమ్మునుండి జలజల రాలు నీమూర్తి మణులపువ్వుడి పళ్ళికలతో ప్రమృదింపినట్లున్నది. అప్పుడే స్త్రీల తెలివరిపవుచీర లారబట్టినట్లున్నది. ప్రభూ! నాకు పుత్రసంతానము లేదు.

సంతానము లేదని నాకు దిగులు లేదు. నిన్ను సర్వతా యజ్ఞములచేత సంతోషపెట్టు నాతరునాత ని న్నెవరయ్యా యాగాక్రతువులచేత సంతోషపెట్టువారు?

(జలపాత్యుని)

హరి : వరుణమహారాజా ! దయచూడుము. నీ యాగపశువువంటివానిని నా కొక పుత్రుని ప్రసాదించుము.

వరుణుడు : ఓయీ ! హరిశ్చంద్రా ! నీ వన్నట్లే.

హరి : ఏమిఏమి ! సృష్టిప్రథమమూర్తి కలకదేరి నాయందు ప్రసన్నుడైనాడు. ఓహో ! నాకు పుత్రసంతానము కలుగునా ! అసంతాకాశమున వట్టి యావిరి మాటకట్టి కుదుపలుకట్టి మెత్తని జలాకృతి తాల్చు స్వామికి పూర్వపుణ్యములచేత హరిశ్చంద్రుని రక్తబిందువులు కదలించి నుకుమార శిశుశరీరము కలిపించుశక్తి త్రొత్తయేమి ?

వరు : (జలములోనుండి మాటాడుచున్నట్లు వినిపించును) ఓయీ ! నీకు కుమారుడు కలుగును. తాని వానిని నాకు యజ్ఞపశువుగా నీయవలయును.

హరి : అట్లే యొసగుదునయ్యా ! మహారాజా ! ఈ శరీరములు నీవి. నీ శరీరములు నీ కొసగుటలో నాశ్చర్యమే మున్నది ?

వరు : అవునోయి ! మావి మాకిచ్చుట మడిమాస్యము లిచ్చుట యందురు. ఈషణక్రయములో పుత్రేషణము చాల చెడ్డది. పుత్రక్రేమ చంపుకొరానిది.

హరి : నాకు కర్మయందున్నంతటి యనురాగము వేర దేనియందు లేదు. పుత్రసంతానము నేను వాంఛించినది మోహము పొందుటకు గాదు. పున్నామసరకమునుండి విముక్తుడ నగుటకు.

వరు : సరే ! కొడుకు వడుగుటకు వచ్చెదను.

(చక్రము గిరువ తిరిగిన భంగి)

(పాట)

పైడి కత్తి పూసీ - బిరానా

పాపబొడ్డు కోసి.

బోరు కాడ జేసీ - తలంచీ

పోరు పెట్టకుండా !

అబ్బులంపు బిడ్డా - జనించే

ఆపనిపాలమణికీ.

*

*

*

(జలపాత ధ్వని)

వరు : హరిశ్చంద్రా ! పుత్రోదయవేళ నీకు నా శుభాశంసనములు.

హరి : దేవతాశిరోమణి ! ఇది యంతయు నీ దయావిశేషము.

వరు : నీ కిం! పున్నానునరికభయము లేదు.

హరి : స్వామీ ! నీదయవలన లేదు.

వరు : ఇంక నీకుమారుని నా కిచ్చివేయుము. నేను యాగపశువుగా వరించితిని.

హరి : దైవమా ! ఇదియేమయ్యా ! ఈ పసికందును కొనిపోయి నీ వేమి చేసెదవు ? ఈశువు రూప మింకను కట్టెనో లేదో యనామకద్రవ్యము. ఇట్టి జోతుపాణిలమీద వెన్నెమ్మపురుగు లాసపడును. చాలగ్రహము లాసపడును. దేవతాశిఖామణివి నీచా యిది వాంఛించుట ? కాదు. “నీవు నాకు వాని నిచ్చితివి. నా కిచ్చివేయుము. తీసికొనిపోయి నేనే పెంచుకొందు”నందునా ! తీసికొనిపోమ్ము. కొనిపోయి యెక్కడ పెంచెదవు ? దాది యెవరు ? ఉయ్యెలమంచ మెచ్చటని ? పాలిమ్మ తల్లియేమి ? నర్వవైదికర్మాధీశ్వరుడవు నీ పివసిపాపను బశువుగా జేసికొందువా ?

దరుల జలదాలలో గిరింద్రముల తలల

దొరలు జలధారలో బెంచుచువొ కుమారు

స్వామి ! యీ పసిపాప యా చలికి నాని

పోవు దిగిసిన చలిమిడిముద్దవోలె.

వరు : నిజమే. పసివానిని నే నెక్కడ పెంచగలను? మీ యింటిలోననే యుండనిమ్ము. పురిటిపాపను దీసికొనిపోయి నేను యజ్ఞ పశువుగా నెట్లు చేయుదును ?

హరి : పురిటిపాప యేమి, యజ్ఞపశు వేమి! వచ్చిన ఋత్విక్కులైన నెట్లు పట్టుదురు! యూహమున నెట్లు విసింతురు!

వరు : తెలిసికది. తెలిసినది. మరల వత్తునులే. ఇప్పుడు దీసికొనిపోయి మీని కాముది మెచ్చుటనుండి తెత్తును?

హరి : అవును. ప్రభూ! నే నదియే మరల చేసికది.

వరు : నేను మరల వత్తు నన్నానుగా నీ వింక నేమియు జప్తుకక్కర లేదు.

హరి : నెలవు తీసికొందును.

*

*

*

(సన్నాయి పాట)

(జలపాన భర్త)

వరు : హరిశ్చంద్రా! ఏమి మీయింట నుత్సవములు చేయుచున్నాను!

హరి : స్వామీ! పరుణచేనా! నా కుమారునకు నామరణోత్సవము చేయుచున్నాము.

వరు : ఏమని పేరు పెట్టితివి!

హరి : కోహితు డని.

వరు : మరి యిప్పుటికి నీ కొడుకునకు నామరూపము లేకదా?

హరి : ప్రభూ! నీదయపలన.

వరు : ఇప్పుడైన నీ కుమారుని నా కిచ్చి వేయుదువా?

హరి : ఇరువదిదినాలక్రింద బురిటికందు. నేను నూనెకందు. తీసికొనిపోయి యేమి చేయుదువు?

“దరుల జలదాలలో.....చలిమిడి ముద్దనోలె”

వరు : నిజమే. పసివానిని దీసికొనిపోయి నే నెక్కడ బెంపగలను? మీ యింటిలోననే యుండనిమ్ము. నూనెకందును తీసికొనిపోయి నేను యజ్ఞపశువుగా నెట్లు చేయుదును?

హరి : నూనెకం దేమి, యజ్ఞపశు వేమి! వచ్చిన ఋత్విక్కులైన నెట్లు పట్టుదును? యూపమున కెట్లు బిగింతురు?

వరు : మరి యెప్పుడు రమ్మందువు?

హరి : అనుపసీతుడు యజ్ఞపశుత్వమున కర్హుడుకాడు. వానికి ద్విజత్వము లేదు. ద్విజుడుగాని నరపశువు యజ్ఞేయము కాదు. ఉపనయన మయినతరువాత వచ్చుట సంచి దనుకొందును.

వరు : చాలదూరము పెట్టితివే!

హరి : మీరే చూడుడు. ఉపనయనముచేతనేకదా కర్పార్హు డగుచున్నాడు. స్వామీ! నిన్నుగూర్చిన యాగము కర్పమార్గమున నున్నతోన్నతముగా నున్నది. అట్టి నీ యాగమున గర్భకు యోగ్యతలేని వాని ననుపసీతుని పశువుగా జేయుటయో!

వరు : బాగుగా చెప్పితివి!

హరి : పరుణదేవా! నీవంతవర కాగినచో నీకా - సమర్హమైన పశువు లభించును. నాకా - ముద్దుముచ్చటలు తీరును. పసివాని యాటపాటలు చూచి యానందించుటయు గలుగును. నెలపురిటిలోననే చనిపోయిన పసివానినిగూర్చి తొమ్మిది నెలలు మోసిన తల్లికి దుఃఖముండునుగాని తండ్రి కుండదు. దేవతాతీరోమణీ! జగమున దలి నర్హస్నేహము పరిచయమువలన నేర్పడును. కొన్ని సంవత్సరములు పెరిగినగాని తండ్రికి గొడుగు కొడు కనిపించదు. పెరిగిన బిడ్డను నీ కిచ్చిచో నాకు గొడుగు నిచ్చితి ననిపించును. ఈ పసిగుడ్డును నీవు తీసికొనిపోయినచో నేను చేసిన వాగ్దానము తీర్చినట్లే యుండదు. ఇది నే నిచ్చినట్లు కాదు. నీవు పుచ్చుకొన్నట్లు కాదు.

వరు : బాగుగా చెప్పితివోయి రావా! బాగుగా చెప్పితివి. మరి యెప్పుడు రమ్మందువు?

హరి : త్రిత్రియలకు పదియవ యేట సుషసయనము చేయవలయును. తరువాత దయచేయఁడు.

వరు : మరి యీలాపుగా నీగొడుకునుగూర్చిన సర్వజాగ్రత్తయు వేసే తీసి కొలదును. నీ వూరకే నీ ముద్దుముచ్చటలను తీర్చుకొనుచుండుము.

హరి : నీదయవలన నందుకు తీర్చికొను పరుణదేవా !

అరబోసిన బోసినవృల - యచ్చవెన్నెలరాశిలో
కొరి వెన్నెల వత్తు లాడనా - కూర్చియెత్తులు దింపులై
కూరుడై తొడమీద నెక్కిన - చుంచు దువ్వయి నాయనా!
రార బంగరుతండ్రి! యంచును - రాని ముద్దుల నాడనో!

వరు : అవు నవును. అంతయినపుడుగాని నీకు గొడు కనిపించదు. నీ వాగ్దాన ఫలము రాదు.

హరి : చిత్తము. సర్వదేవతామకుటమణికిరీటధగద్గతపాదాంభోజాతులకు దేవరకు దెలియని దే మున్నది? మీ చిత్తము, నాభాగ్యము.

వరు : మరి మేము పోయినట్లము.

హరి : నిత్యసేవకుడను.

*

*

*

(చక్రము తిరిగిన భస్మని)

(గాయత్రీమంత్రరావము)

హరి : బిడ్డా! రోహితా!

రోహి : చిత్తము, నాయనగారూ!

హరి : నీ విష్ణుడు కర్మకు యోగ్యుడ వయితివి.

రోహి : అవును, కర్మయోగ్యమయిన స్థితి నే నిష్ణుడు పొందితిని. మహారాజా! నీవలెనే నేను ననేకయాగములు చేసి దేవతలను సంతోషపెట్టెదను.

హరి : దేవతల నొక్క యాగములు చేసియే సంతోషపెట్టవచ్చునలెదు. వారిని పలువిధముల సంతోషపెట్టవచ్చును.

కోహి : చిత్రము, నాయనగారూ! ఏవిధముగా వారు సంతోషింతురో అవిధముగానే చేయవచ్చును.

హరి : నాయనా! దేవుని కనుకూలముగా వర్తించనిచో వారు కోపింతురు.

కోహి : తపము చేసెదను. దానములు చేసెదను.

హరి : దాన మనేకవిధములు.

కోహి : తన్ను మించి దానము చేయుట యాత్మహతము. అది కాని సర్వ దానము చేసెదను.

హరి : ఆయ్యో!

కోహి : ఏమి నాయనగారూ! ఆట్లయితిరి?

హరి : ఏమియును లేదయ్యా! నీవు పోయి నీ కార్యకలాపమును దీర్చుకొమ్ము.

కోహి : చిత్రము.

(ఉరుములు, మెరుములు, వాన)

హరి : ఉరుము వినుచునే భయపడుచుంటి నేను

పిడుగుగా వచ్చి తలమీద బడు నటించు

నోరులేనట్టి పశువొ మనుష్యు డనగ

వాని యడుమతి లేక యీ పశుత మొట్టు?

వాడా! చిత్రమైన మహాప్రవృత్తి కలవాడుగా బెరిగినాడు. వరుణదేవుడనగా జండమూర్తి.

వరు : రాజా! యాగపశుత్వమున కర్హుడయిన కొడుకుచేత తర్థిల్లుచున్నావు.

హరి : వరుణమహారాజా! దయచేయుము, దయచేయుము.

అఖిలజలమయాశ్రయి వైశయట్టి నీకు

స్వర్ణ మేరీతి సమకూర్తునయ్య నీకు!

నందు గల విందు లే పనునట్టి నీకు

స్వాగత మొట్టు చెప్పుమన య్య నీకు!

వరు : ఏమోయి రాజా! అట్లు బెదురుచున్నావు? నీకుమారుడు సేమముగా నున్నాడా? కర్మాభిముఖుడుగా నుండెవా?

హరి : వరుణదేవా ! నిరామయముగా నున్నాడు.

వరు : ఎందుకు చెవ్రుచుంటివి ? మరియు నేదైనా సాకు చెప్పవలయు నని తలచుచుంటివా !

హరి : అరియేమి స్వామీ ! పూర్వము సాకులు చెప్పి నీ స్నెలయించితివా !

వరు : పురుటిలో పిల్లవానిని బురుటికని దంటివి. నెలపురుటివానిని నూనెకని దంటివి. మరి పెరిగినవానిని అనుచనీతు దంటివి.

హరి : అది యేమిమాట చేతాసార్వభౌమా ! నీవు నంగీకరించితివి. నీ వంగీకరించుట నా మాటలలోని ధర్మమును నీ వెఱిగితి వచుకొంటిని. నీవు దేవతామూర్తివి. మనుష్యునివలె ననుచుంటివి. మా మనుష్యు లిట్లేలే.

వరు : ఎట్లేమి ?

హరి : భవిష్యత్తున లాభాశతో నంగీకరింతురు. ఆ లాభము తరువాత లభించనిచో నేవరో తమ్ము మోసగించె నందురు. భవిష్యత్తులో తమ కెక్కువ లాభము కలుగునని వారు పడ్డ యాక న్యాయమే, ఇతరు లట్లు చెప్పుట యన్యాయము.

వరు : ఓయిరాజా ! మీ మనుష్యజాతి మిక్కిలి తెలివితేటలు కలది. నీవు చూడుము. అప్పుడది ధర్మము చెప్పినట్లు బున్నది ఇప్పుడిది న్యాయము చెప్పినట్లు బున్నది ?

హరి : అంతదాక యెందుకు ? నే నప్పుడే యబద్ధతూడినట్లు చెప్పిమాడ గొలదలు చెప్పగలుగుదురు. కొందఱి నొప్పించగలుగుదురు.

వరు : అది యెట్లు సాధ్యము ?

హరి : స్వామీ ! అన్నియు సాధ్యమే. స్వార్థముకొలంది సర్వవాదములు సాధ్యము. ఈ హరిశ్చంద్రుడు తన కొడుకును నాకు యజ్ఞ పశువుగా నిత్తునన్నాడు. ఇచ్చునో యియ్యదో అని భయము. కాలము కడచిన కొలది ననుమాన మెక్కువ. ఈ యనుమానములో నెవ రేది చెప్పినను ఆదుకును.

వరు : సరే! నీవు సాకు చెప్పలేదు. నీ కొడుకును నా కిమ్ము.

హరి : మరియొ ధన్యు యెప్పుడను. మీరు నాచుందు దోసనా చెప్పురాదు.
వరు : చెప్పము.

హరి : యజ్ఞపశువుగా బ్రాహ్మణులను వరించుటలోనను, మానవులను వరించుట
లోనను భేద మున్నది.

వరు : ఏమి టది ?

హరి : పశ్వాదులకు జ్ఞానము లేదు. మానవులకు జ్ఞాన మున్నది. అంగీకారము
లున్నది.

వరు : అడిగినచో బహువులు నంగీకరింపవు. అందుకనియే యని పెనగులాడును.

హరి : ఆ పెనగులాట జంతులక్షణమైన భయము. అంగీకారము మనోలక్షణము.
ఆ యంగీకారము లేనిచో పశువునకు బహుత్వము పట్టదు. యాగము
వృథా యగును.

వరు : నీకొడు కంగీకరింప దంతువా ! మరి చిన్నప్పడే పశువును జేయక
పోయితివా !

హరి : చిన్నప్పడు చేసినచో యజ్ఞసలహా లేదు. ఇప్పుడంగీకృతి లేకుండ
జేసినను నట్లే.

వరు : మరి యంగీకరించునేమో మాటాడితివా !

హరి : మాటాడలేదు.

వరు : ఎందుకు మాటాడలేదు ?

హరి : వరుణమహారాజా ! వాని మనోధర్మము, వాని చిత్తవృత్తి, వాని కరీరము
సర్వము నీవకమునకు దుంచుకొంటివి. వాని యాస్పతివిశేషమును
మాత్రము చూచి నేను పుత్రమోహము పొందుచుంటిని. వాని మనస్సు
దేవతార్థ్య వంటిట్లు ప్రభువై యున్నది. చిన్నవాటినుండి నా యదు
పులో నున్నచో యజ్ఞయత్నమై యుండెడిది.

వరు : పూర్వమే నీవు నాతో చెప్పినచో నేను వాని సర్వము నీ యధీనముం
దుంచెడివాడనుగదా !

హరి : అప్పుడు నాకుమాత్ర మేమి తెలియును ?

వరు : ఇప్పుడు తెలిసినదా ?

హరి : అనుమానముగా నున్నది. కదలించిచూచితని. అనుమాలముగా నున్నట్లు లేదు.

వరు : నా సంగతి చెప్పితివా ?

హరి : చెప్పలేదు. పరోక్షముగా మాటాడితిని. ఏదోగా మాటాడినాడు.

వరు : ప్రత్యక్షముగా మాటాడిచూడము. నా డొంగీకరించినను అంగీకరించక పోయినను నీవాగ్దానము నీవు చెల్లించితిరవలయును.

హరి : అంగీకరించకున్నచో నెట్లు? బలవంతులుగా వధించు మందువా? అది వధ యగునుగాని యజ్ఞము కాదే?

వరు : ఓయీ! ఈ మాటలు తీసి యవశల పెట్టుము. అంతే. మరి యిందు కనియా! అప్పు డట్లు చెప్పితివి? ఆనుభవము దని, యేమోయేమోనని.

హరి : దేవతాసార్వభౌమా! నీ కంఠోపమైనచో నే నగుదును యజ్ఞపశునను. తీసికొమ్ము.

వరు : నీ వగుదువా! నీ వెవరికి గావలయును? బహుదేవతాక మైన యజ్ఞము లీ వెన్ని చేసితివి? ఇంద్రునిగూర్చి చేసితివి. యమునిగూర్చి చేసితివి. కుశేరునిగూర్చి చేసితివి. సర్వదేవతలయందు వ్యభిచరించిన మనోవృత్తి తోడి నీవు నా కందుకు ? నీ కొడుకో పసివాడు. అన్యదేవతాబుద్ధి కాదు. మున్నే యితరదైతమును జూబించి యెలుగడు. అచ్చమైన పాలవంటివాడు. వాడు కావలయును.

హరి : అడిగి చూచెదను.

వరు : అది పనికిరాదు. ఒప్పించితిరవలయును.

హరి : అత డొప్పుకొననిచో ?

వరు : ఒప్పుకొననిచో నీ వనుభవించవలయును. నిన్ను అబద్ధమాడినవానినిగా నేను తెచ్చెదను. ఎవరో వాదకులులు చెప్పుట యెందులకు ?

హరి : ప్రభూ ! మనుజులు వాదకౌశలము వెలయుతురు. విహితఫలము వాంఛించి వెలయుతురు. పాపము పొందుదురు. అట్టి పాపమార్గమున దేవత తేల పోవలయును ?

వరు : పాపపుణ్యము లట్లుగనుము. స్వార్థము దేవతలకును గలదు. నీచేత వాగ్దానము చేయబడిన యజ్ఞపశువునుండి కిక్కిరింపబడిన నేను కోపము పొందుటలో ద ష్టేమి కలదు ?

హరి : లేదు మహారాజా ! కాని పిల్లవాడు పెద్దవా డైనాడు. వా డొప్పు కోసవలయునుగదా ?

వరు : పెద్దవా డైనతరువాత నొప్పుకోసడేమో యని నీవు ముందే యాలోచించవలసినది.

హరి : మనవిచేసితినిగదా ! నా కాయూహ రాలేదు. తమకును రాలేదు. నాయందే దోష స్థూరోపించుచుంటిరి.

వరు : ఓయీ హరిశ్చంద్రుడా ! గడుసుదనము మాకును దెలియును. తెలివి తేటలనుబట్టి లక్ష వాదించవచ్చును. కాని పరమార్థమున నవ్వుపడినది నేను.

హరి : ప్రభూ ! నే నతనిని గట్టిగా నడిగిచూచెదను. “నాయనా ! ఇది దేవత లతో బని. నీ వంగీకరింపనిచో నా నెత్తిమీదికి వచ్చు” నని చెప్పెదను.

వరు : వట్టి నెత్తిమీదికి వచ్చుట కాదు.

హరి : స్వామీ ! పరుణదేవా ! మీ కోపము నే నెఱుగనా !

వరు : ఓయీ ! ఈ విషయపుమాటలు నాకు బనికిరావు. నీసికొనివచ్చి కొడుకు నిచ్చినచో నిమ్ము. లేనిచో నీ జీవితాంతము జలవరవ్యాధిచే యమ యాతన ననుభవించెదవు.

హరి : ప్రభూ ! వానిని గనుగొందు నని చెప్పుచుంటినిగదా !

వరు : నీవు చెప్పు నక్కరలేదు. నేను పోవుచుంటిని. శ్రీ పీఠానికి వచ్చెదను. కొడుకు నిచ్చెదనా సరి ! లేనిచో...

(ఉరుముల ధ్వని)

హరి : ఓయి వరుణాజేవా ! వెదలేపోయితివా ! జగోదరన్యాధి యేమిటయ్యా !
ప్రభూ ! నా కడుపులో జలహితధ్వనులు రేపిగింతువా ! నదులు ప్రవ
హించజేయుచువా ! సముద్రతరంగములు ఘోషింపింతువా ! కానీ,
కొడుకు నడిగిచూచెదను. వాడు కా దన్నపుడుకదా నేను దిగులుపడ
వలసినది. పిల్లవానిని పిలిపింతును. ఏమిటరా అక్కడ !

సేవ : ప్రభూ ! చిత్రము.

హరి : ఎవరు నీవు ?

సేవ : త్రొత్తగా వచ్చిన సేవకుడను.

హరి : త్రొత్తగా వచ్చితివా ! ఎవరు రమ్మవారి ? ఇచ్చట నెవరును మిగిలి ?
ప్రాతవా డేమయ్యెను ? సరే ! మా లోపితుని నేను రమ్మనుచుంటి నని
చెప్పుము. నే నతితల్లియైతిమియును నుందును. అక్కడకు రమ్మనుము.
తల్లిదగ్గర నుండగా నబ్బడు నామాట కాదన దనుకొంగును.

సేవ : మహారాజా ! కొడుకు యాగశకు నగుట తల్లి యంగీకరించువా ?

హరి : ఈ కథ నీ కెట్లు తెలియును ?

సేవ : వరుణుడు మీలో మాటాడుచుండ విన్నాను.

హరి : ఆయన వరుణు డని నీ కెట్లు తెలియును ?

సేవ : మహారాజా ! ఈ కథ ప్రపంచ మంతటను చెలియును.

హరి : ఇదివర కున్న సేవకుడు నీయంత తెలివిగలవాడు కాదు. నీవలె నింత
నిర్భయముగా మాటాడువాడు కాదు.

సేవ : మహారాజా ! యమిరపు.

హరి : యమిరచుట కేమిగాని, తల్లి యంగీకరింప దందువా ?

సేవ : కన్నకడుపుగదా !

హరి : అది కాదోయి ! వరుణదేవునకు బిడ్డ నిత్తు నన్న సంగతి యామెనును
చెలియునుగదా !

సేవ : తదుక్తమాత్రము తెలియదా !

హరి : అసగా ?

సేవ : స్వామీ! అప్పుడు బిడ్డలు లేరు. అప్పు డ ట్లనకపోయానచో వరుణుడు కొడుకు నీయడు. ఇచ్చినతరువాత వస యిచ్చెముగాని యతని యిచ్చ మే మున్నది ?

హరి : ఇం దిష్టము, అనిష్ట మని లేదు. కొడుకు నిత్తు నని వాగ్దానము చేసినాను. ఇచ్చెదను.

సేవ : కొడు కంగీరింపనిచో ?

హరి : అంగీకరించునో, అంగీరింపడో కనుగొనెదను. నీవు పోయా వానిని పిలుచుకొని రమ్ము.

సేవ : ఇక్కడకు దీసికొనిరానా, దేనిగారి యంతఃపురమునకా ?

హరి : అక్క కే నేను పోవుచున్నాను. వాని నటకే తీసికొనిరమ్ము.

సేవ : చి త్రము.

*

*

*

రోహి : ఎవరు నీవు ?

సేవ : యువరాజా! మిమ్ము మహారాజుగారు రమ్మనిరి.

రోహి : ఓహో! నీవా! కొత్తగా వచ్చిన నేనకుడ నని చెప్పితివి కదా! నామనగాను రమ్మనిరా! ఎందుకు ?

సేవ : పెద్దపని యేమియు లేదు. కాని యువరాజా! మీరు బాలరయ్యు నుంచి వివేకులు. తమరి నొక విషయ మడుగవలయు ననుకొన్నాను.

రోహి : ఏమి టది ?

సేవ : ఒక భిక్షురందేహము. తను రదుని బని సేవిచ్చినచో నిడిగెదను. నా కేగిపోవునూనియో యీ సందేహము కలదు.

రోహి : ఎన్నోర్చినుంటి.

సేవ : పది పండ్రెండు డ్లనుంటి.

రోహి : నేను వుట్టినప్పటినుండి యున్నదన్నమాట నీ సందేహము! ఏ మది చెప్పును.

సేవ : నాకు భార్య యున్నది. దాని పేరు తేజోమతి. నే నన్నానుగదా—
 “ఓనీ తేజోమతి! నీవు పోయి యింద్రుని కోర్కె తీర్చి” మ్మని. ఆమె
 నిరాశరించింది. నాకు గొడుగున్నాడు. దాని పేరు దీప్తమతి. నే నన్నాను
 గదా—“ఓయి దీప్తమతి! నీవు పోయి యింద్రయాగమున బతువవు
 క” మ్మని. వా “డిది యేమయ్యా! నన్ను బోయి చావమందువు. నే నేమి
 మేకనా! గొర్రెనా! నాకు జ్ఞానమున్నది. సదసద్వివేకమున్నది. ఇష్టా
 నిష్టములున్నవి. కత్తి మెడమీద బెట్టివచో నాకును నొప్పి కలుగును.
 నేను పో”నని యన్నాడు. భర్తకు భార్యమీదను, దండెడి కొడుకు
 మీదను యజమానికి దన యాస్తిమీద గల యధికారమును, స్వామ్య
 మును గలదా, లేదా యని నాకు గల సందేహము.

కోహి : వండుకొను పాత్ర, పండకొను మంచము నిచ్చినట్లు భార్యను,
 గొడుగు నిత్తురా!

సేవ : ఈయక తప్పని సరియయినచో?

కోహి : ఆ తప్పనిసరి యెట్లుండును?

సేవ : నాకు పుత్రసంతానము లేదు. ఇంద్రదేవతనో, వరుణదేవతనో ప్రార్థించి
 తిని. “ప్రభువులారా! నాకు పుత్రసంతానము దయచేయు”దని. ఆ
 దేవతలు “ఓయీ! నీకు పుత్రసంతానము దయచేయునుము. ఆ పుత్రుని
 నీవు మాకు యజ్ఞపశువుగా నీయవలయును. అట్లయినచో నీకు
 పుత్రు ఓత్తు” మని యందురు. అప్పు డీయవలదా? ఆకర్మలేదా?

కోహి : అది యేమయ్యా! యజ్ఞపశువుగా దీసికొనునప్పు డస లిచ్చుట
 యెందులకు?

సేవ : ఎందులకో మీ నాయనగారి నడుగవలయును. వరుణదేవు నడుగ
 వలయును.

కోహి : నీకొడుకు నింద్రున కీయవలయుట యేమి, నా తండ్రిని, వరుణుని
 అడుగుటయేమి?

సేవ : నాకొడుకు నేదేవతకు నీయలేదు. జయంతుడు సుఖముగా నున్నాడు.

రోహి : నీ కొడుకు పేరు జయంతుడా ! ఇంద్రుని కొడుకు పేరును జయంతుడేకదా ?

సేవ : వాడే నా కుమారుడు.

రోహి : నీ వింద్రుడవా !

సేవ : అవునోయి. నే నింద్రుడను. నీ కుపకారము చేయవలయునని వచ్చితిని.

రోహి : దేవతాసార్వభౌమా ! నమస్కారము. నిన్ను ఇంతవరకు సేవకులిగా నించి మాటాడినందులకు తమింశవలయును.

సేవ : అందు నీ త ప్తేమియు లేదు. నేనే కోరి యిట్లు వచ్చితిని. నీస్థితి చూచి నాకు జాలివేసినది.

రోహి : మీ రను మాటలు నా కర్థమగుటలేదు. నా స్థితి కేమి? నేను బాగు గనే యున్నానే!

సేవ : బాగుగనే యున్నావు. చక్కని కన్నులు, దివ్యమైన ముఖలక్షణము, లేజస్వీత, రాజలక్షణము, మంచి వివేకము. ఈడునకు మించిన తెలివితేటలు. అందుకనియే నీ వన్నచో నాకు జాలి కలిగినది.

రోహి : ఆ జాలికలుగు హేతు వ్తమియో నాకు చెలియలేదు.

సేవ : నీపంటి నీలవాడు యజ్ఞ పశువు కాబోవుచున్నా దనగా జాలివేయునా వేయదా!

రోహి : నేనా! యజ్ఞ పశువునా! ఎవరికి? ఎవరి యజ్ఞములో? కర్త యెవరు?

సేవ : అయ్యో! కడుపున పుట్టిన బిడ్డవు. నిన్నింత యజ్ఞానముతో బెంచిన తండ్రి నే మనవలయును?

రోహి : ఏమి ప్రభా! నాకండ్రికి నే నన్నచో బ్రాణము. నా కాయన ద్రోహము చేయునా?

సేవ : నీకు బసితనము. లోకము తెలియదు. ఊరివారికన్న దన కుటుంబము ప్రేయమైనది. అందులో నందరికంటె భార్యపుత్రులు ప్రేయమైనది.

వారు. వారికంటె మనుష్యునకు దనకు దానే మహాప్రియమైనవాడు. తన ప్రాణముమీదికి వచ్చినపుడు కొడుకునైనను దండ్రీ వదలుకొనును.

కోపి : నాతండ్రీ కేమి ప్రాణముమీదికి వచ్చినది ?

సేవ : వరుణుడు నిన్ను నరపశువు గా గోరినాడు. నీతండ్రీ ని నిత్తునన్నాడు. నిన్నందులకే రమ్మని కబురంపినాడు.

కోపి : ఏమి ప్రభా! ఈ యన్యాయము!

సేవ : అన్యాయమన్న అన్యాయమా! నిజముగా నా కేమి పట్టినది చెప్పు. ఎంత అన్యాయము కాకపోయినచో నేను వచ్చినాను? తోడిదైవము, ఆయన చేసిడి యీ యన్యాయము నాకు రుచింపలేదు. అరే! ఎన్ని జంతువులు లేవు? నరపశువే కాదలసినవైనా! అందులో బంగారమువంటి పిల్లవాడు నీవా! రేపు పెద్దవాడవై మహారాజువై లోకము ధర్మమార్గమున బాలింపదగినవాడవు. ఎవడో వేదబ్రాహ్మణ బాలుడైనచో నంత విచారింపదగినది కాదు.

కోపి : మరి యిప్పుడు నా కేమిగతి! నాయనగారివద్దకే పోయి యడిగెదను 'ఏమయ్యో యింత యన్యాయ'మని.

సేవ : మంచి తెలివిగలవాడవు! వెంటనే నిన్ను బట్టింది చెరలో పెట్టును. వరుణుడు వచ్చినంతనే అప్పుగించును.

కోపి : మరి పారిపోదునా?

సేవ : పారిపోవుటకుమాత్రము నీ లున్నదా! రక్షకభటు లన్నివైపుల గా వున్నారు.

కోపి : మరి యేమిగతి? ప్రభా! సర్వదేవతానాథుడవు. నీవు నన్ను రక్షింపలేవా! నేను ని న్నాక్రయించితిని. నన్ను రక్షింపుము.

సేవ : నీ వాక్రయంపనక్కరలేకుండానే నిన్ను రక్షించవచ్చుతిని. నీ విక్కడ నున్నవాడ వున్నట్లుగా నెవరికి గన్పించకుండాజేసెదను. మహారాజ్యములో జోరియ దాగియుంచెదము. కాదు. నీయిచ్చవచ్చిన చోటికి బొమ్ము.

కోపి : ప్రభా! అట్లే చేయుము.

(పులుల గగనలు - నక్కల కూతలు)

రోహి : న నీ పట్టనడియరణ్యమున వదలిపెట్టి యీ యింద్రు డెచ్చటికి వెళ్ళెను ? నే నీయడవిలో నేమి తిందును ? ఎట్లు మందును ?

(నాలుగు కోడికూతలు)

నాలుగుదినములు గడచినవి. తిండి లేదు, త్రిప్పలు లేదు. అయ్యో ! తెలివితక్కువగా వచ్చితి నే. దేవతలుకూడ మోసము చేయుదురే. వరుణునితో నింద్రునకు వైరమేమో ! అతనికి నరపశువు చిక్కెనని యితని కనూయ కాబోలును. తండ్రి నన్ను బట్టుకొని వరుణునకు బలియిచ్చునని యతడు చెప్పినమాట నిజమని నమ్మి మోసపోయితిని. భయ మెంత చెడ్డది. మన కీయాపద వచ్చునని యెవరో చెప్పినంతనే యిది నిజమా, అబద్ధమాయని విచారణయేయుండదు. వెంటనే యజ్ఞానమున బ్రవర్తింతుము. అసలు వరుణుడు లేడు, యజ్ఞము లేదు, వాగ్దాశము లేదు. ఏదీయు లేకపోవచ్చును. ఇది యభూతకల్పన కావచ్చును. ఇట్టి యబద్ధములు చెప్పటవలన నింద్రున కేమి లాభము ? ఇందులో గొంత నిజ ముండవచ్చును. ఎంతవరకు నిజమో తెలిసికొనవలయును. తెలిసికొని నిజముగా నిం దాపద యున్నచో దానికి బ్రతిక్రియ చేయవలయునుగాని యిట్లు వచ్చి యుడవిలో దాగియున్నందువలన నేమి ప్రయోజనము ? చివర కిచ్చట తిండిలేక మాడిచావలయును. ఇచ్చటికి మాయూరినా చెవ్రైన వచ్చినచో బాగుగా నుండును. ఇంటిదగ్గరివారలే తెలియలేదాయెను. నిన్న నెవరో యీ మార్గమున బోవుచుండగా భయపడి దాగియుంటిని. ఈస్థాని యెవరైన వచ్చినచో దాగియుండను. దాగికొని ప్రయోజన మేమి ?

(పాట వినిపించును)

నినంచు నేనంచు నేమి యుబలాటమ్ము, తలిదండ్రు లిచ్చిన తనువు కాకుండ—

రక్తమాంసపు శరీరము లేమి నిత్యమ్ము నిజమయిన పోటపై నిలువ లేకుండ—

తండ్రి యిచ్చినమాట తానొసంగిన మాట నిండజూడుము నీవు చెందు కాకుండ—

ఇప్పుడు కాదని శపేని చత్తువుకాదె పారిపోలేవు మృతిపట్టుకొకుండ.

రోహి : నీ డెవ్వడో పన్నుగూర్చియే పాడుచున్నట్లున్నది! సమీపించినాడు ఇత డెవ్వరో యడిగెదను. అయ్యా మీ దేయూరు? మీ చెవ్వరు?

బాట : నీ వెవరు? ఇంత చిన్నవయసులో నీ యడవిలో నెట్లుంటివి?

రోహి : నీవు పాడిన పాట యెవరినిగూర్చి?

బాట : ఎవరినిగూర్చి యేమిటి? అడవిలో భయము లేకుండ పాడుకొను చున్నాను.

రోహి : పాడుకొనుచున్నచో భయ ముండదా?

బాట : అవును. ఉండదు. ఇద్ద యున్నచో భయ ముండదు. మన మొకరము, పాట యొకరు.

రోహి : పాట యింతోక మనుష్యు డన్నట్లు చెప్పుచున్నావు.

బాట : ప్రాణశక్తి శబ్దమునం దుత్పంత మరియెందు కలదు? పాడుకొనుచు బోవుచుండగా శబ్దశక్తి తోడవచ్చినట్లే కదా! పాటలో మాధుర్యమున్నది. ఆ మాధుర్యశక్తులు విధురశక్తులను దూరముగా ద్రోయును.

రోహి : ఆ మాధుర్యశక్తి కనిపించుకదా!

బాట : వినుపించునుగదా! వినిపించుటకు, గనిపించుటకు భేద మేమి? చెవులతో విందువు, కనులతో గందువు. చెవులు, కన్నులు చెందును చెం డింద్రియములే కదా! ఒకదాని గొప్ప యేమి, ఒకదాని తక్కువ యేమి?

రోహి : అయ్యా! నీ వెవ్వరు? ఎవరైన మహర్షివా?

బాట : కాదోయి! నే నొక బ్రాహ్మణబాలుడను.

రోహి : నీవేరు?

బాట : శునశ్శేవుడు.

రోహి : నీ తలిదండ్రు లెవరు ? ఇట్లడవిలోబడి తిరుగుచుంటి 'వేమి ? కాదా ?

మీయి ల్లెట్లనైన నిచట దగ్గరలో నున్నదా ?

బాట : ఓయీ ! నాగో డేమని చెప్పుదును ? న న్నేవులియైనను వేసికొని పోయిన బాగుండును. ఏ రాజైనను నరమేధము చేసి నన్ను పశువుగా వరించిన బాగుండును.

రోహి : (పకాలున నవ్వును.)

బాట : ఎందు కట్లు నవ్వుదువు ?

రోహి : (ఇంకను నవ్వును.)

బాట : ఇది బాగున్నది ! నేను పోవుచున్నాను.

రోహి : కనపడక కనపడక కనబడి పోదు నందు వేమి ? రా ! రా ! నే నెందుకు నవ్వితి నో చెప్పెదను.

బాట : చెప్పు మెందుకు నవ్వితివి ?

రోహి : (నవ్వును) కోపించకుము. నాకు న వ్యాగుటలేదు. ఏమియును లేదయ్యా ! ఇది చిత్రముగా నున్నది. ఏ మంచువు ? చిత్రముగా లేదా ?

బాట : పైవిది చిత్రముగాలేదా !

రోహి : ఏదా ? ఇది. నన్ను నా తండ్రి వరుణదేవునకు యజ్ఞపశువుగా నిచ్చెద నన్నాడు. నేను భయపడి యీ యరణ్యమునకు బారిపోయి నచ్చితిని. యజ్ఞపశు వగుటకు భయపడిన నేను. యజ్ఞపశువను గావలయు నని కోరెడి నీవు. ఇందుకు నవ్వు వచ్చినది.

బాట : నీ వెవరవు ?

రోహి : నా పేర్నొ రోహితుడు. నేను హరిశ్చంద్రమహారాజుకుమారుడను.

బాట : విన్నానోయి విన్నాను. మీతండ్రి వరుణదేవునకు ని నిత్తునని ఈయక యబద్ధమాడినట్లగుదా !

రోహి : ఎవ డాతలకుమానినవా డట్లన్నది ! ఆయన యబద్ధమాడినచో నే నిట్లు పారిపోయినవచ్చుట యెందులకు ? పారిపోయిన కొడుకు నాయన వరుణదేవున కె ట్లిచ్చును ?

బాట : నీవు పారిపోయి వచ్చుట చేత దండ్రు సబద్ధమాడించినవాడ వగు చున్నావు.

శోహి : నిజము తెలియని లోక ము ట్లునుకొనుననియేనా నీ తాత్పర్యము ?

బాట : కాదు. తండ్రియే కొడుకు. కొడుకే తండ్రి.

శోహి : మరి నీతండ్రి యేది చెప్పిన నీ వది చేసెదవా ?

బాట : తప్పుకుండ జేసెదను.

శోహి : పద. మీయాశ్రమ మెక్కడ ? మీ నాయనగారి పేరేమి ?

బాట : మానాయనగారి పేరు అజీగర్తుడు. రమ్ము. పోదము.

శోహి : సరేగాని, “అయ్యో ! నన్ను ఏవులియైన వేసికొనియైన పోదని మొదలుగా విచారము వెల్లడించితి నెందులకు ? మీయింటిలో నీకు నుఖముగా లేదా ?

బాట : తొందరగా రావయ్య ! పోవుచు జేప్పెదను. మేము ముగ్గుర మన్న దమ్ములము. నేను చెండవవాడను. మాతండ్రికి మాయన్నగారిమీద, ససగా బెద్దకొడుకుమీద మిక్కిలి ప్రేమ. మా అమ్మగారికి కడసారి కొడుకుమీద అపేక్ష. మీయింటిలో నా కాలన లేదు, పాలన లేదు. వారిద్దరు మహారాజులవలె నుందురు. ఇంటిలో పనియంతయు నేనే చేయవలయును. చేపినదానికి మెప్పు లేదు. నిత్యము తిట్లు, పంట నేను చేయవలయును. ఇల్లాడ్యవలయును. అడవికి బోయి కట్టెలు, దర్బలాకలు, సన్నియు నేనే చేయవలయును. ప్రక్కలు జేయుట దగ్గరనుండి. తొందరగా పడచిరా. కానిచో పడవిలోననే ప్రార్థు క్రుంకుము.

శోహి : నేను చిన్నవాడను. నీవు పెద్దవాడవు. నీతో సదుపవలదా ! పైగా నాలునాళ్ళనుండి తిండి లేదు.

బాట : నా కేరోజునను గడుపునిండ తిండి లేదు. నీవు నాకంటె చిన్నవాడ వైతను నాకంటె తెలివిగలవాడవు. ఎట్లయినను రాచబిడ్డవుకదా ! లోకముగా మీకున్న తెలివి యా క్షణము. చూడుము. తండ్రి నరులు

నకు యజ్ఞ పశువుగా నిమ్మనని పారిపోయి వచ్చితివి. నేనో-అయింటి లోననే పడి చచ్చుచున్నాను.

రోహి : నీ వెప్పుడు పారిపోవుద మని యనుకొనలేదా !

బాట : అనుకొనుటా ! అది యధర్మముగదా ! అనుకొనుట యెట్లు ? అనుకొ గలిగినచో నదియు ధర్మమే యనిపించును.

రోహి : ఇదియా ! నీకును నాకును భేదము. సరే ! ఇప్పుడు మీ తండ్రి నిన్ను యజ్ఞ పశువుగా బొమ్మన్నచో నీవు పోయవా ?

బాట : తండ్రి పొమ్మన్నచో బోక తప్పవా ?

రోహి : చావన్నచో నీకు భయము లేదా ? అవునులే. అంత భయమయినచో బాడుకొందువు.

బాట : రోహితా ! నీవయినెంత ?

రోహి : షడునాకండు సంవత్సరములు. నీవెందు కడుగుచున్నావో నాకు దెలియునులే.

బాట : తెలియునుగాన జెప్పుచున్నాను. ఒకటి వరుణు డంగీకరించవలయును. రెండు మానాయనగా రంగీకరింపవలయును. ఇద్దిగో మాయిల్లు. ఆ ముంగిట కూర్చున్నవారు మా నాయనగారే.

రోహి : అజీగ రమహర్షీ ! సమస్కారము.

అజీగ : ఏమిరా ! శునశ్శేఫా ! ఎచ్చటికి బోయినావు ? నీ మండమతికి దోడు నీకు మరల నింటికి దాకికూడ దెలిసినదా ! సంధ్యావరిదనపు ముక్కలైనను రావు. ఇంటిలోనికి బోయి యగ్నిలో నుముకపోసి భద్రపరుపుము. ఈ కుర్రనా డెవరు ? రాజకళ వెళ్ళగ్రక్కుచున్నాడు.

రోహి : అయ్యా ! నేను హరిశ్చంద్ర మహారాజుగారి పుత్రుడను. నాచేరు రోహితుడు.

అజీ : ఏమి యిట్లడవులబడి వచ్చితివి ?

రోహి : ఆడవులబడి రాలేదు. స్వామీ ! శ్రావ్యమైన మార్గముననే వచ్చి తిని. మా నాయనగారు వరుణదేవతాకమైన యాగము చేయు చున్నారు. పరుణుడు నరపశువు కావలెనని శ్రీరిసాడు.

అజీ : ఆకథ నేనును విన్నాను. మీ తండ్రి నాల్గుదినములనుండి జబోదగ వ్యాధిచే యమయాతన పడుచున్నాడట ! మా యాశ్రమవిద్యార్థులు చెప్పిరి.

రోహి : మరి యేమిగతి ?

అజీ : తండ్రిమీద సంత ప్రేమ గలవాడవేని వెంటనే యింటికి బోయి యజ్ఞ పశువపు కమ్ము.

రోహి : ఓయయ్య ఋషిసత్తమా ! నాకు ప్రాణము మిక్కిలి తీసిగా నున్న దయ్య !

అజీ : లోకములో నెవరికి తీసి కాదు ?

రోహి : నిజమే స్వామీ ! నాకు బోలెడంత రాజ్య మున్నది. అసంతమైన గోధన మున్నది. ఏమియు లేనివాడనైనచో నైహికసుఖ మెట్లును లేదని విరాగభావ మవలంబించెడివాడను. ఇంత సుఖము పొందగలను. మరింత సుఖము కొనగలను. వృధాగా జచ్చిపోయినా ?

అజీ : నిజమే. నీవంటి రాచబడ్డ చనిపోవరాదు. కావలె నన్నచో బదిముది చార్మద్ర్యము తొలగించువాడు నిస్కారణముగా నేల చనిపోవలయును?

రోహి : ఆ వరణునకు నరపశువు తప్పక కావలయునట ! ఇది కొనిడిదా? పెట్టెడిదా ?

అజీ : ఏమోలే! ధనమూల మీదం జగ త్తన్నారు. ధన మిచ్చినచో నీబదు లేవ రైనను పశు పగుటకు రావచ్చును.

రోహి : ఎవరు వత్తురు స్వామీ! వారియంతట వారు రారు. కాని తండ్రి యాజ్ఞ బడి యేకొడుకైన రావచ్చును. ఊరకే రమ్మనుచున్నానా ? ఎంత యడిగిన సంత యిత్తును.

అజీ : ఎంత యిచ్చెదవేమి ?

రోహి : మీశే యడుగుడు.

అజీ : నాకొడుకును నే నీయను.

తమకు నుగ్గురు కుమారులొకదా !

అజీ : మా యాబిడ తన కొడుకు నీయదు.

రోహి : మిగిలినవా డున్నాడుగదా!

అజీ : నరపశువు కాదగినవాడు తా సంగీకరింపక పశుత్వము సంభవించెను.

రోహి : ఆయనచేత సంగీకరింపజేసికొనుట నాకు వదలిపెట్టుడు.

అజీ : అట్లు పశువైనవానికి ను త్తరలోకములు ప్రాప్తించును.

రోహి : ఐనా కాశచేతగాని యది యేమి తక్కువవిషయమా! వదములయందు బొగడదగిన విషయము.

అజీ : అత డొప్పుకొను నందువా?

రోహి : ఆ సంగతి మీ కెందుకు? మీ రనుమతింతురా!

అజీ : మీ రిద్దఱు గలసి వచ్చితిరి. నీతో నత డట్లు చెప్పినా? ఇంత నిశ్చయముగా చెప్పుచున్నావు.

రోహి : ఆ! చెప్పినాడు. మీ రనుమతింతురా?

అజీ : ఏమి రాచవిడ్డవయ్యా! చమత్కారముగా నాచేత సంగీకరింపజేయుచున్నావు.

రోహి : నీ కొడుకన కుత్తమలోకప్రాప్తి, ఒకని ప్రాణరక్షణము చేయు నుపకారఫలము. తిమరు సుఖముగా బ్రదుకవచ్చును. మీరే మడిగెదరో యడుగుడు. ఏకవిషయమునందు మూడు దివ్యమైన ఫలితములు కనిపించుచున్నవి.

అజీ : నీ యిష్టమువచ్చింది యిమ్ము.

రోహి : ఏమది గోవుల నిచ్చెదను.

అజీ : కాను. వందగోవు లిమ్ము.

రోహి : అట్లే. నేను శుశ్రేషుని గొనిపోయెదను. స్వామీ! మీరుకూడ యజ్ఞమునకు రావలయును.

అజీ : తప్పకుండ వచ్చెదను.

రోహి : మీ కుమారు డేడీ! విమయ్యా! శుశ్రేషుడా! మీ తండ్రిగార నెత్తు నా కిచ్చిరి. పోదము రా!

శున : నీకు న న్నమ్మిరా?

రోహి : అవును.

శున : ఎంతకు ?

రోహి : వందగోవులకు.

శున : వందగోవులే! ఓయి! వెరి రాచకుమారుడా! చాల వెలపెట్టితివి. నే నొక్క గోవుకంటె నెక్కువ వెలచేయను. గోవు నయముకదయ్యా! హవ్యము సమకూర్చును.

రోహి : నాబడులు నిన్ను వరుణునకు యజ్ఞ పశువుగా గొంటిని.

శున : సరే! నాయనగారూ! సెలవు. ఇంక మీరు తండ్రి కారు, నేను కొడుకును గాను.

అజీ : రోహితా! యజ్ఞమునకు దప్పక వత్తును.

శున : అవునయ్యా! నావంటి కొడుకువలన నేమి ప్రయోజనము? నాకు వేదము రాదు. నేను పండితుడను గాను. నావలన ఇంకముసకు వచ్చెడు ప్రతిష్ఠ లేదు. అన్నిటికంటె నేను తిండికి బెద్దకొడుకును గాను. తల్లికి చిన్న కొడుకును గాను. యజ్ఞ పశువ నగుటకు నడిమికొడుకను.

రోహి : పక్షవయ్యా! పోదము.

శున : తండ్రి యిచ్చినతరువాత నెందుకు రాను? పాణిపోయి యడవిలో దాగిపోననులే. కొడుకు తండ్రిసొత్తు. తండ్రి వాని నమ్మినచో నతడు పెరిగిపో తగును. ఇది పురాతనధర్మము. ధర్మము తెగించిపోవు నాడను గాను.

అజీ : నీవు శునశ్శేపుడవేనా!

శున : అవునయ్యా! శునశ్శేపుడనే. నీచేత - గన్వతండ్రిచేత యజ్ఞ పశువుగా వందగోవుల కమ్ముడుపోయిన నీ నడిమికొడుకును శునశ్శేపుడను.

అజీ : అరే! ఇన్నాళ్లు గంగిగోవవు. ఇన్నాళ్లు మూగవు. ఇన్నాళ్లు మంద బుద్ధిని. ఇన్నాళ్లు నుడవు. ఇంత వాచాలత, యింత నిందాగర్భిత్వ మెచటినుండి వచ్చినవి?

రోహి : అది యేమయ్యా! నీ కొడుకు గొప్పకవి. గాయకుడు. ఆయన నట్లనెదలేమి?

అజి : కవియ? గాయకుడా?

శున : పదవయ్యా! రోహితా! పోదము.

పదవయ్యా మీ పురికి రోహితా!

పశువుగొని నన్ను గరుజాహితా—

శబ్దమయలొకములలొనా!

అబ్దమయకాలమువిలీనా

కార మయి మృత్యు వయి కదలాడుచున్నయది

కారయితే శబ్దాధికార మవలంబించి

మృత్యువును గెలువగల డేమో

సత్యపథమును జూపునేమో—

రోహి : అరుగో చూ తండ్రిగారు!

శున : రాజా! అబద్ధమాడితి పన్న దోషము ని న్నంటకుండుగాక!

హరి : బ్రాహ్మణవటునా! నమస్కారము. ఎవవయ్యా నీవు?

శున : నా కేరు శున శ్శేపుడు. వాతండ్రి యజ్ఞగర్తదను ఋషి. నీ కొడుకు తన బదులు నన్ను యజ్ఞపశువుగా విలిచి తెచ్చినాడు.

హరి : నీ కంగీకారమేనా?

శున : 'నా కంగీకారమేనా' కాదు. 'పరుణున కంగీకార మేనా' యని.

హరి : కావచ్చును. నీవు పటువపు. అన్యదేవతాకమైన యేయజ్ఞమును నీవు చేయలేవు. పయసుచేత జిన్ననాడవు. నాకొడుకు బదులు నేను యజ్ఞ పశువ నగుదు ననగా పరుణుడు న న్ని కారణములు చెప్పి నేను పనికిరా నన్నాడు.

శున : మరి యైనచో వెంటనే యజ్ఞ మారంభింపుడు.

రోహి : నాయనగారూ! క్షమింపుడు. అజ్ఞాదనై పారిపోయితిని. మీ

హరి : వ్యాధియన్న వ్యాధియా యిది !

నదులు ప్రవహించు నన్నవి నా కడుపున

జగము లాడుచునున్నవి నా కడుపున

ఊపిరాడుట లేదు నీ వొగిని వచ్చి

నపుడె యీమాత్రమైన మాటాడుచుంటి.

శున : సర్వమును యజ్ఞాభిముఖమై యున్నదికదా ! అందుచేత మీకు నెమ్మది యిచ్చివది. యజ్ఞావసానమునకు వ్యాధియే యుండదు.

హరి : అది కాదయ్యా ! వ్యాధిమాట యట్లుగచుము. నే నబద్ధము చెప్పితి నందుకేమి? కొడుకు ననుపనీతుని యజ్ఞ పశుత్వమున కనర్హుడనై వరులు డంగీకరించినదే, అది నాయందు దోషముగా జెప్పిన నెట్లు?

శున : లోకమునకు నీతి యేమి ?

హరి : వరులుడు దైవముకదయ్యా !

శున : దైవముమాత్రము లోకములోనివాడు కాదా ! అది వేరేలోక మగుట కాని.

హరి : ఇంతటి మేధాకాలిది నిన్ను యజ్ఞ పశువుగా నెట్లు చేయుదును? ధనమున కాశపడి నీ తండ్రి ని న్నెట్లు వదిలిపెట్టెను ?

శున : ధన మిచ్చి నీకొడుకు న న్నెట్లు లెచ్చెను ? ప్రాణమునందలి తీపిచే నీకొడు కిట్లు చేసెను. ధనమునందలి యాశచే యాయక యట్లు చేసెను. ఒకటి ప్రాణమునందలిది, రెండవది ధనమునందలిది. రెండును ఆశలే.

హరి : ఇంత హృదయపరికీలన చేసెడివాడవు నాయందు మాత్రము దోషము చూపింపరా ?

శున : నీయందేనా ! నాయందు దోషము లేదా ?

హరి : నాయనగారూ ! శునమున నీయన తండ్రి మందమతి యనుకొను చున్నాడు.

శున : దానికి గారణము వేరే యున్నది. తండ్రి సాక్షాత్పరదైవతము. ఆయన యెదుట నే నేమియు మాటాడెడువాడనుగాను. ధర్మము కాదుగదా !

హరి : ఆతండ్రి యమ్మినా డని సశువుగా వచ్చినానా? నీబుద్ధిపూర్వకముగా వచ్చినావా?

శున : నాబుద్ధి, నాయంగీకారము, నాయాలూచన తండ్రియాజ్ఞ విషయములతో లేవు. తండ్రియాజ్ఞబడి నేను వట్టిపశువును. ఈ శరీర మాయనవలన గలిగినది ఈ శరీరముమీద నాయన యధికారి. కనుక వెంటనే యజ్ఞ మారంభించుము.

హరి : ఆరంభించుట శ్రీ మున్నది? కడచిన పదియేండ్లనుండి నిత్యము సర్వము యజ్ఞాభిముఖముగానే యున్నది. పైగా గొడుగు తా నంగీకరించునని యెంచి సర్వదులను విడిపించితిని. సర్వసంభారములను సమకూర్చితిని ఆరంభించుటయే ఆలస్యము.

శున : మరి చూడుము. లోకము ని న్నబద్ధమాడితి వనుచున్నది. సరేగాని యే యే ఋషులు వచ్చిరి?

హరి : జాబాలి, కశ్యపుడు, అత్రి, అంగిః సుడ, వశిష్ఠుడు అందఱును వచ్చిరి.

శున : విశ్వామిత్రునుహర్షి వచ్చెవా?

హరి : ఆయనయు వచ్చెను. ఆయన యెంచులకు రారు? ఆయన మా వంశ యుడే కదా!

శున : అలైనయ్యా! ఆ మహర్షి యుదయించుటకేత మీ వంశ మేమి, సర్వ జగత్తును పవిత్రమైనది

హరి : విశ్వామిత్రు డెన్నచో నీ కెంత గౌరవ మున్నది?

శున : నా కేమి? ఎవరి కుండరు?

తాను రాజయి రాజ్యరియై నిరంత

తపముచేత బ్రహ్మరియై తనకు దానె

పాటియైయున్న యా ఋషీశ్వరుడే నేను

తానుగా వాని కొడుకైన గానుగాదె!

హరి : ఓయి శునశ్శేపుడా! నీవు విశ్వామిత్రుని కొడుకైన కానని యెంత యనుకొనుచుంటివో నేను నీకు దండ్రైన గానని యంత యనుకొనుచుంటిని.

శున : ఓయిరాజా! నీ కా ధిగు లెందుకు? నీవు నాకు దండ్రీవగుటయే కాదటయ్యా! నీ కొడుకునకు మాటు నేను నీయజ్ఞమున బశు వగుట.

(జలపాత ధ్వని)

హరి : ఓయి బ్రాహ్మణవటువా! నీ కెంత బుణపడితి నయ్యా? పగుణదేవుడు వచ్చుచున్నాడు. ఉటుములతో, మెటుములతో వచ్చెడువాడు జల పాతధ్వనులతో వచ్చుచున్నాడు. ప్రసన్నుడై వచ్చుచున్నాడయ్యా!

వరు : ఓయి హరిశ్చంద్రా! నీ కొడుకు తిరిగి వచ్చినాడట గదా!

హరి : వచ్చిరాడు స్వామీ!

వరు : మరి యజ్ఞపశువును జేసెదనా?

హరి : చిత్తము. కాని, ప్రభూ! ఆతనిబులు నేను యజ్ఞపశువుగా నగుట పనికిరామికి దిను రేమి యధ్యంతములు చెప్పితిరి?

వరు : ఇతనిదేవతాభావము గుఱిని మనఃప్రవృత్తి కలవాడే నాకు బశువుగా గావలె నని చెప్పితిరి.

హరి : అట్టివాడు నాకొడుకే కావలెనా? మరి యెవరైన బనికెవరురా?

వరు : నీ కొడుకు సుక్షత్రియవంశజాతుడు కదా!

హరి : వాడు సుబ్రాహ్మణ్యవంశజాతు డైనచో.....

వరు : మఱీ నయము.

హరి : అంతయే కాదు. ఆతడు పశుత్వమున కంగీకరించినవాడు. నాకొడు కంగీకరింపనివాడు.

వరు : అయినచో మఱియు నిష్టముకదా!

హరి : ప్రభూ! ఈ బ్రాహ్మణబాలకుని నీవు గ్రహించి నే నబద్ధమాడితి నన్న దోషమును బరిహరించెదవా?

వరు : తొలుత నీ పబద్ధమాడితి వన్న దోషమే లేదు. పరిహరించుట యెట్లు ఘటిల్లును?

హరి : నేను అబద్ధమాడనివాడ నైతచో, నన్ను జూరదరవ్యాధి గలవానిగా నేల శసించితివి?

వరు : ఓయీ! నేను యజ్ఞపశువునుండి నిగృహీతుడనై కోపమంది, నిన్ను శపించితినిగాని నీవు మృషావాది వగుటచేత గాను, సరి! యజ్ఞ మారంభింపుము.

హరి : అరంభింపనేపడితిది. సర్వయులు విచ్చేసిరి. ఈ బ్రాహ్మణబాలుని తండ్రియు వచ్చినాడు.

వరు : అతని తండ్రియు వచ్చెనా! దివ్యముగా నున్నది. దిక్కులేనివానిని నేను పశువుగా విరించుట లేదన్నమాట.

హరి : చిత్రము. అన్నియు సిద్ధమైనవి. అతిరాత్రోక్త్యాక్రతువు రైసవి ఇంక బశుభూతుని యూపమునకు బంధించుటయే పరిశిష్టము. స్వామీ! జనుదగ్గినుహ్నీ! నిన్ను నేను అధ్వర్యుడుగా పరించితిని. నీ పీఠముపై బ్రాహ్మణబాలుని యూపమునకు బంధింపుము.

జను : ఓయీ! రాజా! ఈ క్రూరకర్మ నేను చేయను. కర్మభాగమైన మంత్రక్రియలు మాత్రమే చేయుదునుగాని లేజస్వంతుడైన బ్రాహ్మణ బాలుని యూపమునకు బంధించుటవంటి క్రూరకర్మ నేను చేయజాలను

హరి : స్వామీ! పశువును యూపమునకు బంధింపక హింసించుట యెట్లు?

జను : ఎట్లో నాకు తెలియదు ఇం దెంతను దియో ఋత్విక్కు లున్నారు. వారి నడుగుము.

హరి : మహర్షీ! మీ రెన్నరై న నీబాలుని యూపమునకు బంధింపుడు. అందఱు: మేము చేయము. ఈ క్రూరకర్మ మేము చేయము.

విశ్వా : రాజా!

వరు : ఓయీ! విశ్వామిత్రు డేదో చెప్పబోవుచున్నాడు. వినుము.

హరి : బ్రహ్మరీ! నా కిప్పుడు గతి యేమో చెప్పుము.

విశ్వా : ఓయీ రాజా! ఈ క్రూరకన్య యెవ్వరును జేయరు. చేయదగినవా డొక్కడే యున్నాడు. ఎ యితనితండ్రి వందగోధవము గ్రహించి యితనిని బశువుగా నిచ్చినాడో, ఆ తండ్రియే యితనిని యూపమునకు బంధింపవలయును.

హరి : ఓయి అజీగర్త బ్రాహ్మణుడా! నీ కుమారుని నీవే యూపమునకు బంధించి పెట్టుము. నీ వట్లు చేయనిచో నాకు నీ కొడుకును యజ్ఞ పశువుగా నిచ్చి యేమి లాభము?

అజీ : రాజా! మఱి నా కేమి లాభము? కొడుకును యజ్ఞ పశువుగా నిచ్చుట చేత నిఁవరకే క్రూరకన్యడ నయితిని. మూల క్రొత్తగా వగుట యే మున్నది? తొలుతటిది వందగోవులకు జేసితిని. మఱి దీని నేమి చూచి చేయు మందువు?

హరి : అయ్యో! మఱి వందగోవు లిచ్చెదను.

అజీ : అట్లే చేయుదును. ఓయి శువశ్శేఫుడా! రమ్ము. ని న్నీ యూపమునకు బంధించుచు వ్నాను.

(ఆందలు - ఛీఛీ)

వరు : ఓయి! హరిశ్చంద్రా! ఇతవగు సరిపోయినది. యూపమునకు బంధింపబడియున్న పశువును వధించువా నెవరు?

విశ్వా : బంధించుటకే యంగీకరింపని యెవరు వధింప నంగీకరింతురు? అది యును తండ్రియే చేయవలయును.

హరి : అయ్యో! అజీగర్త బ్రాహ్మణుడా! ఈ పనిపాడ నీవే చేయవలయును. నీవు చేయనిచో యజ్ఞ పశువుగా నీ కొడుకును నా కిచ్చి ప్రయోజన మేమి కలదు? యజ్ఞ పశువుగా నిచ్చుట వధింపబడుటకే గదా!

అజీ : రాజా! ఇతని వధకు నేను మున్నే యంగీకరించితిని. ఇతడు వెనుకాడి యేమి ప్రయోజనము! మఱి దీనివలన నా కేమి లాభము?

హరి : మఱియు నింకొక వందగోవు లిచ్చెదను.

అజీ : ఓయీ శునశ్శేపుడా ! ఇదిగో యూపమునకు బంధింపబడిన నీన్ను -
వరుణ దేవతాపశువవై న నీన్ను వధించుటకు సిద్ధముగా నున్నాను.

(అందఱు బిగ్గరగా - ఛీ ఛీ)

శునశ్శేపుడు : (పాట)

నెటి సంతరిక్షస్థానీయులౌ వేల్పులలౌ
వరుణూడూ ప్రధానుడూ
రాత్ర్యభిమానీ బలపరాక్రమశాలీ
వరుణూనీకన్న విహ్వలవేగకాలూలూ
మఱి దేవతలు లేరూ, పరాక్రమ
స్ఫురణ హనిదె వేఱూ.
పరగ నైదగు భూతములు సం
భరిత లేజో విహ్వలములై
తిరుగు వరుణుని చుట్టు
రాత్రించరధురాసంభరితవై ఖిరి. — నెటిసంత
అంతరిక్షగతుడై ఆకాశమున పోవు
అండశూదుల స్థానమూ
అతిభోధిగతు డాచు నమృగ్గర్గమున నేగు
యాద స్తతుల స్థానమూ
జననమృత్యువుల సంస్థానము తెలిసిన
సాధుమోహనమూర్తి - వరుణుడు
పరమదయచే యూపమున
నీపగిది బంధింపంగబడిదు
ర్మరణమందుచునున్న నాపై
మహితకృప వహించుచుగావుత - నెటి సంతరి.

అజ : ఓయి శునశ్శేపుడా! ఏమోయి! స్తోత్రములు చేయుచున్నావు! నీవు గాయకుడవని, కవివని ఊహితుడు చెప్పినాడు. నీను బిశ్వసింహలేడు. నా కడుపున బుట్టినావు. నా యింట బెరిగినావు. నే నెన్నడు నీ యీ లక్షణ మెరుగను. యూపబదుడవై ఋషివలె గానముచేయుచున్నావు.

శునశ్శేపుడు : (పాట)

సప్తసింధురాజా, వరుణుడు
సప్తసప్తతేజా, వరుణుడు
మరణవేళ నేనూ, వరుణుని
మహిమవంతు శరణూ, చొచ్చితి
దురితనిగళములనూ తెగించుచు
పరమకృపను జూచూ, వరుణుడు
సప్తసింధురాజా -

వరు : ఓయి శునశ్శేపుడా! నీవు మహర్షి వైతివి. మంత్రశ్రవణ వైతివి. నిన్ను నేను శశువుగా నంగీకరింపను. నీయూపబంధనములు తెగిపోవుచున్నవి. నిన్ను నేను విముక్తుని జేసితివి.

శున : ఓయి వరుణదేవా! కృతార్థుడను. ఈ హరిశ్చంద్రునకు యాగఫలమిమ్ము నన్ను వదలిపెట్టియు సరమేధులము హరిశ్చంద్రునకు బ్రాప్తించునట్లు దయచూడుము.

వరు : ఓయి ఋషీ! అస్పదేవతాకములైన ఋక్కులు శేదభాగమునందు తేక్కువగా గలవు. అందుచేత నీది యంతయు నేను పన్నిన పన్నుగద. నీక్లిరి సర్వవేదమార్గములందు ప్రకాశించును. అదిగో సర్వఋత్విక్కులును నిన్ను బ్రశంసించుచున్నారు. నీమహిమచేత నీయజ్ఞము సంపూర్ణి నందినది. నీ యిచ్చవచ్చిన చోటికి నీవు పోవచ్చును.

శున : వరుణదేవా! నాకండ్రీ కన్ను యజ్ఞపశువుగా నమ్మివేసెను. నే నిష్కా దెప్పుటికి పోదును?

వరు : నీ విప్పుడు మంత్రద్రవ్య వైతివి. ఈ యెల్ల ఋషులును నిన్నిపుడు పుత్తునిగా స్వీకరించుటకు సిద్ధముగా నున్నారు.

శున : అట్లయినచో నేను విశ్వామిత్రుని నా తండ్రిగా వరించుచున్నాను.

అజీ : ఓయీ! నేను నీ తండ్రిని. నన్ను వదలి యెందుకు పోయెదవు ?

విశ్వా : ఓయీ అజీగర్తుడా! ఇతడు నన్ను తండ్రిగా వరించినాడు. ఇతనిని ప్రజాపత్యాదేవతలు రక్షించినా కిచ్చినారు. ఇతనిని దేవతలు రక్షించినారుగావున నేటినుండి దేవరాతుడని పిలువబడును.

అజీ : నాయనా! శున యింటికి పోదము రావోయి! నీ వాంగిరసుడవు. అజీగర్తుడవు మంత్రద్రవ్యపు. మన గోత్రము వదలి వెఱిగోత్రమును బోషింపకుము.

శున :
అకట పశువుగాగ నమ్మిన యప్పుడు
కాను సుతుడే, నేడు గాను సుతుడే
గత్తెఱుని నాడు కంతమ్ము కోయగా
నైన యపుడు నేను గాను సుతుడే.

ఇప్పుడు సుతుడను. నీవు సంపాదించిన యాడుమండల గోవులను నేను కాయలేను. నీపాపము ప్రతిసమాధేయము కాదు. నేను రాను. పొమ్ము.

విశ్వా : దేవరాతా! నాయనా! రావోయి! వేద మార్గములందు మంత్ర ద్రవ్యల సమూహమునందు నా పేరుతో గలనీ నీ పేరు మండలసంచారము చేయుగాక!

శున : బ్రహ్మరీ! రాజ్విత్వమును బ్రహ్మరీత్వమును జేసినవాడవు - నాయాంగిరసత్వమును వైశ్వామిత్రత్వముగా జేయుము. నీవెంటనే వచ్చుచున్నాను.

హరి : ఓ ఋజుండల సంచార దేవతలారా! మహర్షులారా! ఇది యంతయు నా కేదో యబద్ధదోషము గల్గింప జూచిన వ్యాహముగా భావించితిని.

నాహ్మదయమునందు లేని యబద్ధము రుర్వామలు కల్పించిరి. వరుణ
దేవుడే ప్రత్యక్షముగా నది లేదనెను. ఇది యంతయు నూత్నము.
తరణవాంగమై వరుణదేవుడు కల్పించిన కథ. ఓ మహర్షులారా
ఓ ఋగ్వేదాచార్యులారా! విశ్వామిత్ర దేవరాతులారా! మీతోపాటు
గూడ—

ఋక్షవాద్యములందు జరించుచుండు
శుక్లవాజ్యములెల్ల హరించుచుండు
దిక్షివాకారమును సమర్థించుకొందు
ప్రాక్షివకథానిలో మూర్తి బ్రబలుచుండు.

